

Українська мова та читання

3 клас

Частина 1,
з аудіосупроводом

Українська мова та читання 3 клас

Частина 1, з аудіосупроводом

підручник для 3 класу
з навчанням молдовською мовою
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах, з аудіосупроводом)

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Харків
Творче об'єднання
 Соняшник

2020

УДК 811.161.2(075.3)=161.2=135.2

У45

Авторський колектив:

С. А. Свінтковська, Л. Т. Верготі, С. І. Ткаченко, Т. А. Шинкаренко

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 № 271)*

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Українська мова та читання: підручник для 3 класу
У45 з навчанням молдовською мовою закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах, з аудіосупроводом). Частина 1, з аудіосупроводом / С. А. Свінтковська, Л. Т. Верготі, С. І. Ткаченко, Т. А. Шинкаренко. — Харків: Соняшник, 2020. — 112 с., іл.
ISBN 978-617-7673-41-4

Підручник містить різноманітні види робіт: творчі й практичні вправи, переклад із молдовської мови українською, тестові завдання, інтегровані завдання. Тексти до уроків читання пізнавальні, спрямовані на розвиток особистісних цінностей, до текстів подано цікаві запитання й завдання, анаграми. Такий підхід надає змогу комплексно реалізувати завдання шкільної мовно-літературної освіти. Оригінальні умовні позначення допоможуть зорієнтуватися в підручнику.

УДК 811.161.2(075.3)=161.2=135.2

**Аудіосупровід до підручника ви знайдете
за покликанням <https://lib.imzo.gov.ua>**

© С. А. Свінтковська, Л. Т. Верготі,
С. І. Ткаченко, Т. А. Шинкаренко, 2020

© ТО «Соняшник», оригінал-макет,
художнє оформлення, 2020

ISBN 978-617-7673-41-4

Умовні позначення

Початок уроку

Завдання
підвищеної
складності

Поміркуймо

Домашнє
завдання

Працюймо
в парі

Урок читання

Колективна
робота

Робота з
текстом

Переклад

Мовне
завдання до
тексту

Запам'ятаймо

Словничок

Розвиток
мовлення

Дорогі діти!

Запрошуємо вас до цікавої подорожі на хвилях української мови. У ній гомін полів і лісів, запах рідної землі, пам'ять попередніх поколінь.

Вивчаймо українську мову. Прислухаймося до своїх почуттів. Розміркуймо, фантазуймо!

Слово української мови допоможе вам розгадати таємниці, поведе вас у неповторний художній світ.

Пам'ятаймо: українська — мова єднання. Тож єднаймося, шануймося, бо багато нас є.

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького, слова Павла Чубинського

Ще не вмерла України ні слава, ні воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Душу й тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

РОЗДІЛ 1. ПОВТОРЕННЯ Повторення, поглиблення та розширення знань із мови

1.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

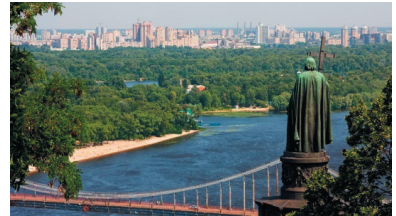
На ріднім полі шепчуть колоски,
Я рад би знати тихі їх думки.
Я слухав, чув, як кожна колосина
Шептала тихо слово: ...

1.2 Запишіть слова — назви предметів в абетковій послідовності.

2.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

Україна — наш рідний край. Ми дуже любимо її. *Столицею* України є велике місто Київ. Розкинувся *Київ* на берегах Дніпра. Річка *Дніпро* найбільша в Україні. Вона *впадає* в Чорне море (Із журналу).

2.2 Випишіть виділені слова й поділіть їх на склади. Зробіть звуковий запис слова *Київ*.

Скільки у слові голосних, стільки і складів: *річ-ка*, *звук-о-вий*.

3.1 Доберіть до слів — назв предметів слова — назви ознак. Запишіть утворені словосполучення за зразком.

Зразок. Дніпро — широкий Дніпро.

Батьківщина, берег, місто, ріка, слово, пісня, звук.

3.2 Зробіть звуковий запис слова, у якому одна буква позначає два звуки.

4.1 Перекладіть текст українською мовою, користуйтеся поданим словничком. Випишіть слова, у яких одна буква позначає два звуки. Зробіть звуковий аналіз виписаних слів.

Ucraina este pămîntul meu natal. Frumos și înfloritor este el primăvara. Bogat și multicolor este toamna. Sever și înzăpezit este iarna. Iar în zilele calde de vară pămîntul meu natal este dulce și înmiresmat.

Пахúчий (пахúча) — înmiresmat (înmiressmată).

Різнобáрвний (різнобáрвна) — multicolor (multicoloră).

5.1 Прочитайте прислів'я. Уставте пропущені слова, скористайтесь довідкою.

1. Одна в людини ..., одна в нього й Батьківщина.
2. Рідний ... — серцю рай. 3. І порошок рідної ... — золото. 4. У своєму ... й стіни допомагають. 5. Людина без рідної землі, як соловей без 6. За своїм краєм ... болить. 7. У чужім краю й ... не цвірінькають.

Довідка. Мати, край, земля, дім, гніздо, серце, соловей.

5.2 Випишіть слова, у яких кількість звуків і букв різна. Доведіть свою думку.

Хвилинка-веселинка

1. Прочитайте жарт.

— Скільки букв в абетці? — запитала вчителька.

— Шість, — відповів Сашко. — А, бе, е, те, ка, а.

2. Як ви вважаєте, чи правильно зрозумів учень запитання вчительки? Дайте правильну відповідь.

6.1 Запишіть в абетковій послідовності назви міст. Беріть до уваги другу букву в словах на ту саму букву.

Харків, Чернівці, Чернігів, Хмельницький, Дніпро, Суми, Ужгород, Полтава, Ніжин, Вилкове, Ізмаїл, Тернопіль, Одеса, Львів, Запоріжжя, Миколаїв, Рівне, Київ, Дніпро, Вінниця, Глухів, Фастів.

6.2 Допишіть назву свого міста чи села, якщо її немає у вправі.

У РІДНОМУ КРАЇ

Одна Батьківщина, і двох не буває,
Місця, де родилися, завжди святі.

Хто рідну оселю свою забуває,

Той долі не знайде в житті.

У рідному краї і серце співає,

Лелеки здалека нам весни несуть.

У рідному краї і небо безкрає,
Потоки, потоки, мов струни, течуть.
Тут мамина пісня лунає і нині,
Її підхопили поля і гаї.
Її вечорами по всій Україні
Співають в садах солов'ї.
І я припадаю до неї устами,
І серцем вбираю, мов спраглий, води.
Без рідної мови, без пісні,
Без мами збідніє, збідніє земля назавжди.

Микола Бакай

1. ● Як автор називає місця, де народилися?

- Хто не знайде долі в житті?
- Де серце співає?

- Звідки лелеки весни несуть?
- Яке небо в ріднім краю?
- Із чим автор порівнює потоки?
- Що підхопили ліси й гаї?
- Хто вечорами співає по всій Україні?
- Без чого збідніє земля?

2. **Доповніть рядки частинами слів.**

Є багато країн на ..лі,
В них — озера, річки й ..ни.
Є країни великі й ..лі,
А найкраща — завжди ..на!

3. **Доберіть із вірша до слів — назв предметів слова — назви ознак і запишіть утворені словосполучення.**

Місця, оселя, край, небо, пісня.

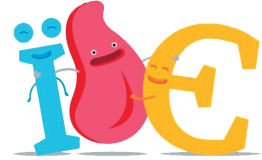

7.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Буква до букви —
І виникло слово.
Слово до слова —
Звучить рідна ...

Ігор Січовик

ЛЮБІТЬ
УКРАЇНСЬКУ!

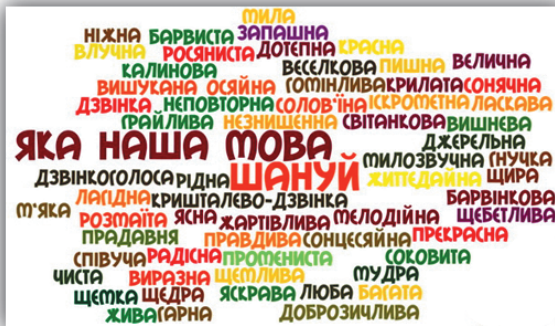
7.2 Доберіть до слова-відгадки слова — назви ознак.

8.1. Прочитайте текст.

Мелодійна й співуча українська мова — найбільше багатство мого народу. У ній відбивається його минуле та зріє майбутнє. Як багато є гарних українських слів, фразеологічних висловів, чудових прислів'їв, приказок, скоромовок!

Усі кажуть, що українська мова співуча, лагідна та мелодійна. Її навіть називають солов'їною. Вона популярна своїми гарними народними піснями, творами усної народної творчості (Із посібника).

8.2 Випишіть слова, що вказують на особу, але

не називають її. Знайдіть у тексті слова, які не можна переносити. Доведіть свою думку.

Відбива́тися — a se reflecta, a se răsfrînge, a se oglindi, a răsuna.

Слова переносяться з рядка в рядок складами: *мо-ва, сло-вечко, словеч-ко.*

Склад, позначений однією буквою, не залишається в рядку й не переноситься в наступний рядок: *своя, єдина.*

Односкладові слова не поділяються для переносу: *світ, мій.*

**Квітни, мово
наша рідна!**

9.1 Прочитайте прислів'я й поясніть їх.

1. Мова — душа народу. 2. Немає *солодшої* за рідну мову. 3. Шабля ранить голову, а слово — душу. 4. Від теплого слова і лід *розмерзається*. 5. Мова кожного народу — неповторна і своя. 6. Лагідне слово — ключ до серця. 7. Гостре словечко коле сердечко. 8. Слово до слова — зложиться мова. 9. І від солодких слів буває гірко. 10. Слово не стріла, а глибше ранить.

9.2 Випишіть із прислів'їв два слова односкладових, три — двоскладових й одне — трискладове. Виділені слова поділіть на склади для переносу.

Розмерз'ятися — a se topi.

Запам'ятаймо

Українська мова — державна мова.

Молдовська мова — рідна мова.

10.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

Державна мова — це мова держави. В Україні державною мовою є українська. Цією мовою приймають закони, видають книжки, газети та журнали. Її використовують у щоденному спілкуванні, на радіо та телебаченні.

Усі люди, які живуть в Україні, мають знати державну мову й користуватися нею. Вона об'єднує людей інших національностей, для яких Батьківщиною є Україна (Із посібника).

10.2. Випишіть із тексту слова, у яких букви **я**, **ю**, **є** позначають два звуки, та слова, у яких одна буква завжди позначає два звуки.

Хвилинка-цікавинка

Найбільша кількість слів починається з літери «П». Найменша — із «Ф». Слова з цією літерою зазвичай запозичені з інших мов.

11.1 Прочитайте речення. Що їх об'єднує?

1. Солов'їну, барвінкову, колосисту — на віки — українську рідну мову в дар мені дали батьки (Оксана Забужко). 2. Мова вдосконалює серце й розум народу,

розвиває їх (Олесь Гончар). 3. Рідна мова на чужині ще милішою стає (Павло Грабовський). 4. І наша рідна мова-чарівниця у віршах повнозвучних ожива (Людмила Савчук). 5. Кожен рідну мову має, всяк своєю розмовляє (Сергій Цушко). 6. Мова — це глибина тисячоліть (Микита Шумило). 7. Слово — то мудрості промінь, слово — то думка людська (Леся Українка).

11.2 Випишіть із першого речення слова — назви ознак, із другого — назви дій. Складіть речення про мову зі словом *чарівниця*.

Чарувати — a încânta, a vrăji, a seduce.
Тішити — a (se) bucura.

КАЗКА ПРО МОВУ

Колись, дуже давно, жив на землі народ. Було це сильне, красиве й могутнє плем'я. Заможнo жили люди цього племені. Вони дружно працювали, вирощували врожаї, рибалили, полювали, розводили худобу. Та була в них одна велика біда: не мали вони мови. Зовсім не могли розмовляти, співати пісень, не могли сваритися, вимовити слів радості й любові, тому посмішка рідко торкалася їхніх облич. А винні в цьому були вони самі.

Багато років тому цей народ образив добру фею Мову, і вона, гірко зітхнувши, назавжди пішла від них, забравши з собою слова-квіти.

Оніміле плем'я давно пошкодувало, що скоїло таке, та часу назад не повернеш, помилки не виправиш.

У тому племені по сусідству жили дівчинка з довгою косою, добрим серцем і великими, як небо, очима, та хлопчик, який чудово грав на сопілці. Хлопчик часто заходив до сусідів, щоб подивитися на прекрасні вишиванки дівчинки, а вона заслухалася його грою.

Бачачи, як тяжко горює їхній народ без мови, діти теж переживали, бо не могли висловити своїх думок і почуттів.

Хлопчик надумав відшукати Мову, попросити в неї вибачення за свій народ і повернути втрачені слова-квіти. Дівчинка вирішила піти з ним. Та як же вони обізвуться до Мови, як скажуть, чому прийшли? Дівчинка вишила їхнє прохання на рушникові, він вийшов прекрасним, а хлопчик спробував домовитися через гру на сопілці. І полилася чарівна мелодія, якою всі заслухалися.

Діти довго шукали фею. Знайшли її серед величезного поля, засіяного квітами-словами, які вона доглядала. Від пахощів цих квітів запаморочилася голова в дітей, а з вуст полилася пісня.

Діти показали свої дари. Побачивши рукоділля дівчинки, почувши гру сопілки, Мова все зрозуміла без слів. Узяла цілі оберемки своїх чарівних, запашних, різнокольорових слів і пішла за дітьми, понесла Мову людям.

Із низько схиленими головами, із пошаною зустрічало плем'я Мову. Радості не було меж. Вдихнули люди аромат чарів-

них квітів... і заговорили, заспівали від щастя. Із того часу бережуть вони слова-квіти, шанують Мову, як найбільший, найкоштовніший скарб.

Вікторія Онопрієнко

Плém'я — trib, clan, gintă, neam; generație.

Шкодува́ти — 1) a avea milă, a compătimi;
2) a regreta, a-i părea rău.

Оберéмок — mănunchi, maldăr.

Найкоштóвніший (найкоштóвніша) — cel mai scump, cel mai prețios (cea mai scumpă, cea mai prețioasă).

1. ● Про що розповідається в казці?

● Чому люди племені жили заможнo?

● Чому посмішка рідко торкалася обличчя людей?

● Яка біда трапилася з людьми племені?

● Чим були обдаровані діти, які жили по сусідству?

● Через що переживали діти?

● Як хлопчик і дівчинка вирішили допомогти людям племені?

● Як люди зустрічали Мову?

● Як ви вважаєте, чому до мови треба ставитися шанобливо?

2. Складіть власну казку про мову.

3. Розгадайте закодоване словосполучення й запишіть його.

14	5	9	3	1	7	11	4	13	2	12	6	8	10
А	Ї	К	Р	У	С	М	А	В	К	О	Н	Ь	А

4. Поділіть подані слова на склади для переносу.

Плем'я, дівчинка, фея, хлопчик, рукоділля, сопілка, вишиванка, очі.

5. Випишіть із тексту три слова, у яких різна кількість звуків і букв. Усно складіть із ними речення.

12.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Синьо-жовте полотнище
гордо майорить.
Це — ознака сили й слави
Української держави.

12.2 Випишіть слова, у яких різна кількість букв і звуків.

Полотнище — pînă.

13.1 Прочитайте легенду й доберіть заголовок. Чому слова *тризуб*, *прапор*, *гімн* в одному випадку пишуться з великої букви, а в іншому — із малої?

Жила собі жінка. І мала вона трьох синів. Сини зростилися чесними, сміливими, дуже любили свою ненюку й готові були віддати за неї своє життя. Виростили сини й розійшлися по світах, прославляючи свою матір.

Найстаршому матір подарувала на згадку про себе золоту корону з трьома промінцями. Корона зігрівала людей, вела вперед, показувала шлях до кращого життя. За цю трипроменеву корону люди дали першому синові ім'я Тризуб.

Середньому сину мати дала в дорогу блакитно-жовтий одяг. Сміливий та сильний був середній син, і прославив він свою матір добрими звитяжними (героїчними) вчинками. Люди запам'ятали його й прозвали Прапором.

А найменший син отримав у дарунок від матері соловейків голос. І де б він не був, усюди лунала його дзвінка урочиста пісня. За цей голос і величний спів люди дали йому ім'я Гімн.

Так і донині по всьому світу золотий тризуб, синьо-жовтий прапор і урочистий гімн прославляють рідну неньку — Україну. Вони стали державними символами України.

13.2 Випишіть із тексту слова у дві колонки: у першу — ті, у яких букви я, ю позначають два звуки, у другу — один звук.

Трипроменевий (трипроменева) — *cu trei cel mai scump (cel mai prețios).*

Урочистий (урочиста) — *solemn (solemnă).*

14.1 Запишіть прислів'я, розкрийте дужки.

1. (Закон) знати — державу захищати. 2. Хто гімн знає — (Україна) прославляє. 3. Гімн співай — на (груди) (рука) тримай. 4. (Конституція) вивчати — права й обов'язки знати. 5. Де прапор піднімають, там (Україна) величають. 6. Кожна пташка свою (пісня) співає, кожна людина свій гімн знає. 7. (Герб) дорожи — (Україна) служи.

15.1 Прочитайте запитання й дайте на них відповіді.

1. Яке місто є столицею нашої держави?
2. Назвіть державні символи України.
3. Як називається Основний закон нашої держави?
4. Яка мова в Україні є державною?
5. Якого кольору Державний Прапор України?

Хвилинка-цікавинка

Тризуб — це герб України. Він золотий на голубому тлі. Відображає триєдність життя: батько — мати — дитя, які символізують собою силу, мудрість, любов. На ньому можна прочитати слово Воля.

16.1 Спишіть текст, уставте пропущені букви.

Герб України — символ влади, знак д..ржави. Найдавнішим зі знаків, що дійшов до наших днів і широко в..кор..стовується сьогодні, є тр..зуб. З давніх часів тр..зуб шанується як магічний знак, свого роду об..ріг. Це зображ..ння арх..ологи зустрічали в багатьох пам'ятках культури, датован..х перш..м століттям нашої ери (Із посібника).

Тло — bază, temelie; fond.

Магічний (магічна) — magic (magică).

17.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Коли звучить він — всі встають,
До серця руку прикладають,
І вголос, й подумки співають,
І Україну прославляють.

17.2 Випишіть із тексту слова — назви дій. Складіть речення зі словом-відгадкою.

18.1 Спишіть речення, уставте службові слова. Скористайтеся довідкою.

1. Моя Батьківщина — вишеньки цвіт ... верби ... ставом, ... калина (Надія Красоткіна). 2. ... жита ... волошок наш прапор ясний (За Олександром Олесем). 3. Будеш гордим ... чесноти героїчних прабатьків (Наталка Поклад). 4. Стань ... прапор синьо-жовтий запорозьких козаків (Наталка Поклад). 5. Горнуй ... тебе, Україно, ... нас ніхто ... роз'єднав (Микола Бакай). 6. Аж чую — вся моя земля співа ... Україну (Петро Засенко). 7. Нема ... світі більш святого ... не буде ніколи ... крайнеба голубого ... пшеничним полем (Марія Хоросницька).

Довідка. Не, із, й, за, це, під, до, і, щоб, про, в, від, над.

19.1 Змініть слова так, щоб вони називали багато предметів.

Прапор, *символ*, держава, тризуб, пісня, *країна*, земля, оберіг.

19.2 Складіть речення із виділеними словами.

20.1 Прочитайте речення. Випишіть слова у дві колонки: у першу — із м'яким знаком, у другу — із апострофом.

1. Синій, як море, як день, золотий — із неба і сонця наш прапор ясний (Олександр Олесь). 2. Тризуб немов сім'я єдина, де тато, мама й дитина живуть у мирі й любові на Україні вольній, новій (Віра Паранова). 3. Там, де доля моя усміхається, і, як небо, як даль солов'їна, не кінчається Україна (Петро Осадчук). 4. Держава наша — вільна Україна (Світлана Коробова). 5. А іще запам'ятай: Україна — мирний край! (Ганна Чубач).

20.2 Зробіть звуковий запис слів *день, сім'я*.

Апостроф ставиться після *б, п, в, м, ф* (*мавна Буф*) та *р* (*у кінці складу*) перед *я, ю, є, ї*, що позначають два звуки: *[йа], [йу], [йе], [йї]*.

Хвилинка-цікавинка

Україна — це найбільша з країн, що знаходиться в Європі.

21.1 Усно перекладіть слова українською мовою.

Stat, oraș, capitală, popor, Ucraina, centru, Nipru, ucrainean (ucraineană), castan, piață, Creșceatic, orașe, metrou, parlament.

21.2 Запишіть слова у дві колонки: у першу — ті, що асоціюються зі словом **Київ**, у другу — ті, що асоціюються зі словом **Україна**. Доведіть свою думку.

22.1 Прочитайте вірш Ганни Чубач. Вивчіть напам'ять.

УКРАЇНЧИКИ ІДУТЬ!

Слово горнеться до слова —
Гімн співаємо святково.
Урочисто мовить тато:
— Незалежність — наше *свято!*
Тож баритися не треба:
Ти ідеш — і я іду!
І вітає *сонце* з неба Україну молоду.
Серпень тішиться, що *діти*
Прапорці в руках несуть.
І шумить в *каштанах вітер*:
«Українчики ідуть!»

22.2 Запишіть виділені слова у дві колонки: у першу — ті, що вказують на один предмет, у другу — на багато предметів. Доберіть до слів першої колонки слова, що вказують на багато предметів, до другої — на один предмет.

22.3 Знайдіть у вірші слова, що вказують лише на один предмет.

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР (ПЕРЕКАЗ)

Колись давно проживав в Україні, у місті Галичі, король Данило. У нього був гарний замок, оточений високими мурами. На подвір'ї майорів високо синьо-жовтий український прапор. Король дуже боявся, щоб хтось у нього цього прапора не забрав, бо в старих книгах було написано: як цей прапор пропаде, то король втратить королівство.

А був у Галичі малий бідний хлопчина Василько. Він чув од людей, що на подвір'ї в короля є щось таке, що дуже стережуть воїни. Василько часто обходив королівські мури навкруги та шукав способу, як би через них досередини глянути.

Одного вечора було дуже темно. Тоді Василько взяв свій маленький свердлик, пішов під мури замку та став у мурі вертїти дірку.

Аж тут нараз відчинилася брама й вийшли з неї воїни. Один із них, старший, глянув убік і побачив Василька.

— Ловіть його! — закричав до вояків. — Чого він тут шукає?

Василько почав тікати. Але величезний собака догнав його і звалив на землю.

Замкова сторожа схопила Василька й завела на королівське подвір'я.

У цім же часі король Данило сидів біля вікна у своїй кімнаті. Він зачув гамір і послав слугу поспитати, що там сталося. Слуга повернувся й розказав про Василька.

— Приведи цього хлопця до мене, — сказав король.

Прийшов Василько, глянув, а йому в очах аж засяяло. У королівській кімнаті було ясно та біло. Перед ним стояв король Данило, одягнений у білу, вишивану долом і по рукавах, кирею.

— То ти хотів мені мур завалити? — поспитав жартома.

Василько дивився королю сміливо в вічі.

— Я хотів поглянути досередини й довбав дірку в мурі, — сказав.

— Коли ти так дуже хотів дістатися досередини, то я візьму тебе в терем. Будеш учитися з іншими дітьми в мене в школі та станеш колись військовим старшиною, — сказав король.

— Я хотів лиш знати, що тут є на подвір'ї!

— Знатимеш! Це є український прапор. Я стережу його дуже. Якщо хтось забере в мене цей прапор, то й королівство мое забере.

Василько радо залишився в доброго українського короля Данила. Ходив до школи та проходив кожної днини попри синьо-жовтий прапор. І обіцяв собі, доки жити буде, доти боронитиме український прапор.

За Іриною Мацко

Оточений (оточена) — înconjurat

(înconjurată).

Мур — perete.

Майоріти — a filfii.

Свѣрдлик — sfredel mic, sfredeluş.

Гáмір — 1) gălăgie, zgomot, zarvă, tărăboi, tãmbălău; 2) перен. bazar, balamus.

Кирѣя — 1) impermeabil, manta de ploaie, pelerină; 2) burcă, manta de pîslă caucaziană.

1. ● Де проживав король Данило?

● Чим дорожив король? Чому?

● У який спосіб Василько хотів дізнатися, що відбувається за мурами?

● Як хлопець опинився перед королем?

● Що запропонував король Василькові?

● Що пообіцяв собі хлопчина?

● Що ви знаєте про символіку кольорів українського прапора?

2. Перевірте себе, чи уважно ви читали переказ. Доповніть речення пропущеними словами.

На подвір'ї ... високо синьо-жовтий український ...

Аж тут нараз відчинилася ... і вийшли з неї ...

У королівській ... було ... та біло.

Василько радо залишився в короля Данила.

3. Знайдіть у тексті слова, у яких є букви я, ю, є. Випишіть ті, у яких я, ю, є позначають два звуки. Зробіть звуковий запис цих слів.

4. Знайдіть у тексті власні назви й запишіть їх в абетковій послідовності.

ПЕРЕВІРМО СВОЇ ЗНАННЯ

*Повторення, поглиблення та розширення
знань із мови*

1. В українському алфавіті букв

А 38

Б 33

В 32

2. Укажіть слово, у якому букв більше, ніж звуків.

А знання

Б знайти

В щавель

3. Укажіть слово, у якому три склади.

А склад

Б олія

В очі

4. Укажіть рядок слів, у якому слова неправильно поділено на склади.

А мрі-я, сло-во

Б ча-йка, под-ру-га

В пі-ді-бра-ти, пред-мет

5. Установіть відповідність між кількістю звуків і букв у слові.

1 кукурудза

2 день

3 завдання

А 8 букв, 7 звуків

Б 4 букви, 3 звуки

В 4 букви, 4 звуки

Г 9 букв, 8 звуків

6. Запишіть слова у дві колонки: у першу — із апострофом, у другу — із м'яким знаком.

Сім..я, сіл..лю, камін.., любов..ю, з..їсти, піч.., с..годні, сміют..ся.

РОЗДІЛ 2. БУДОВА СЛОВА

Засвоєння термінів: основа слова,
закінчення, корінь, префікс, суфікс,
споріднені слова

23.1 Прочитайте й відгадайте загадку, розкрийте дужки.

У (вінок) зеленолистім,
У червоному (намисто),
Видивляється у (вода)
На свою хорошу (врода).

23.2 Простежте, як пов'язані слова *вінок*, *намисто*, *вода*, *врода* з іншими. Що в них змінилося? Поміркуйте, для чого служить закінчення слів.

Закінчення — це та частина слова, яка змінюється й пов'язує слово з іншими словами в реченні: *вінок*, *вінком*, *у вінку*.

Частина слова без закінчення називається **ОСНОВОЮ**:
НАМИСТО.

24.1 Прочитайте прислів'я. Випишіть виділені слова у дві колонки: у першу — ті, у яких змінилося лише закінчення, у другу — ті, що мають спільну частину, але різне значення.

1. Без верби і *калини* нема України. 2. Гарна дівчина, як у лузі *калина*. 3. Любуйся *каліною*, коли цвіте, а дитиною, коли росте. 4. Молода *дівчина* така гарна, як ка-

лина в лузі. 5. Убралася в біле плаття, як калина в білий цвіт. 6. Щоки червоні, як кетяги *калинові*. 7. Пишна та красива, як червона калина. 8. Стоїть у дворі *дівонька*, як над ставом *калинонька*. 9. Калина рано зачервоніла — на ранню й люту зиму. 10. Прийде година — досягне й калина.

Петро Ошурко

Частина слова, яка зберігає основне значення, називається **коренем**: *дитя*, *дитина*, *дитинонька*.

Слова зі спільним коренем називають **спорідненими (спільнокореневими)**.

25.1 Прочитайте слова. Визначте корінь.

Ліс, лісок, лісовий, праліс. Корінь, корінець, кореневий, прикореневий. Берегти, приберегти, зберегти.

Суфікс — частина слова, що стоїть після кореня: *дівчинонька*, *годинка*.

Префікс — частина слова, що стоїть перед коренем: *зачервоніла*, *досягне*.

26.1 Прочитайте слова. Знайдіть серед них споріднені й запишіть їх групами.

Квітка, пісенька, гілка, гайовий, запис, пісня, писати, квітковий, читай, гай, прочитай, гілочка, читанка, написати, квіточка, гайок, гілля.

Хвилинка-цікавинка

Слово *основа* колись мало значення «головні, повздовжні нитки у тканині». Пізніше воно стало означати опору якоїсь будівлі, найважливіші положення якоїсь науки, частину слова, що виражає основне значення.

27.1 Прочитайте речення. Випишіть споріднені слова й визначте корінь.

1. Тож хай у кожній хаті, мов обнова, красується звабливий, чарівний калини кетяг (Надія Шаповал).
2. Варили з неї киселі, компоти й пироги — калинники пекли (Надія Шаповал).
3. Серед поля, край села калинонька зацвіла... (Народна творчість)

27.2 Складіть речення зі словами *криниця*, *пироги*, *калинонька*.

Крини́ця — fîntîñă.

Ке́тяг — ciorchine.

Достига́ти — a da în pîrg, a se coase.

КАЛИНА

Бабуня Настя нічого так не любить, як садити дерево. Вона каже:

— Завжди знайдеться місце, де його посадити. А хто за це не дбає, той або байдужий, або сліпий до краси.

Коло бабуниної хати ростуть вишні. За порогом повно квітів. Біля хвіртки — кучерявий бузок. А від вулиці — явори.

Позаторік бабуня принесла з лісу й посадила під вікном тонке деревце. Доглядала його, підливала. Воно прийня-

лося. Але першої весни не цвіло. Тільки зеленіло. Другої весни викинуло білі китиці. Усі побачили, що це — калина.

Минається зима, настає тепло — і хати бабуниної не видно. Цвітуть білі вишні, пахне ліловий бузок, гіацинти, нарциси. Згодом жоржини тягнуться до порога. А явори шумлять. Та найбуйніше квітує калина. Соловейко звив на ній гніздо. Він тьохкає, а калина цвіте й заглядає у вікно. Соловейко тьохкає, поки калина не перецвіте.

Кінчається літо. Із кожної гілочки на калині звисають важкі червоні грона. Сюди прилітають журавлі. Вони збираються у вирій. Сідають на калину, дзьобають калинові ягідки.

Бабуня Настя дивиться на них і наказує:

— Наїдайтеся, щоб вам було неголодно летіти в далекі краї... Летіть, та не баріться там...

А серед зими з'являться поласувати калиною снігурі. Отак і живе бабуня Настя — із деревами, квітами і пташками.

Борис Харчук

Хвіртка — portiță.

Явір — bot. paltin.

Кітиця — ciorchine, buchet; franjură.

Гроно — strugure, ciorchine.

Вірій — țări calde.

1. Що любить бабуня Настя? Прочитайте, як вона про це говорить.

- Які дерева ростуть біля бабусиної хати?
- Яке деревце позаторік вона принесла з лісу?

- Де бабуня посадила калину?
- Чому не видно хати, коли настає тепло?
- Які птахи прилітають до калини й навіщо?
- Що бабуня Настя наказує птахам?
- Хто серед зими з'являється поласувати калиною?
- Із ким живе бабуня?

2. Установіть відповідність між рослиною й дією, яку рослина виконує в тексті.

*пахне
тягнуться
квітує
цвітуть
шумлять*

3. Знайдіть у тексті споріднені слова й запишіть їх.

4. Складіть речення із виписаними словами.

28.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Ой цвіте в Україні красне літо,
 Ой збирають чорноброві в га.. квіти,
 В'яжуть *стрічк..* й *квіточк..* в стіжок,
 Щоб до *танц..* вбратись в оберіг — ...

28.2 Випишіть виділені слова, уставте пропущені букви. Як називається частина слова, у якій ви вставили букви?

28.3 Змініть слово-відгадку за питаннями.

Зразок. Що? літо, чого? літа, чому? літу, чим? літом, у чому? у літі.

Закінчення служить для зв'язку слів у реченні.

Закінчення позначають : оберіг, оберег, оберег.

29.1 Прочитайте й спишіть слова. Виділіть у них основу й закінчення.

Гай, у гаю, із гаєм, гаї; квітка, на квітці, квіткою, квітку; стрічка, у стрічці, стрічкою; танець, танцю, у танці, танцем.

Основу слова позначають :
стежка, стежечка

30.1 Складіть із поданих слів речення й запишіть їх.

Зробити, я, віночок, із, квіти, та, стрічки.

Ромашка, дати, люди, здоров'я, добробут, і, ніжність.

30.2 Чи всі слова змінилися для того, щоб поєднатися в реченні?

31.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

У народі існує легенда, що любисток і волошка колись були птахами і вчили людей любити одне одного, бути щирими й відвертими. А коли померли ці пташки, то проросли квітами, пахучими рослинками — любистком та волошкою. У них чудові лікувальні властивості: ними миють волосся, освіжають хату, купують маленьких дітей. Волошка — чарівна рослина, яка допомагає людям бути здоровими. Квітка лікує людей від багатьох хвороб, вгамовує нестерпний біль, повертає втрачене здоров'я.

Ці квіти у віночку є символом людської відданості, кохання (Із посібника).

32.2 Випишіть із тексту споріднені слова, виділіть у них основу й закінчення.

Вгамувáти — a potoli, a domoli, a liniști;
a alina, a astîmpăra, a smeri.

Волóшка — бот. albăstriță, albăstrea.

Любíсток — бот. leuștean.

33.1 Запишіть подані слова українською мовою. Доберіть спільнокореневі слова, позначте корінь.

Livadă, școală, carte, floare, vesel, copil.

Хвилинка-цікавинка

Усього в українському віночку 12 квіток. Кожна є лікарем і оберегом. Дівчинка, яка у віночку мала 12 квітів, була щасливою.

34.1 Прочитайте слова. Утворіть словосполучення, змініть закінчення виділених слів. Запишіть їх.

Дівчина, у, *вінок*; хлопчик, із, *квіти*; стрічки, *кольоровий*; лікує, від, *хвороба*; рослина, *чарівний*; небо, *голубий*; любити, *природа*.

34.2 Складіть з одним словосполученням речення.

Частини основи: корінь, префікс, суфікс

35.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Стоїть паличка, на паличці булавочка,
В тій булавочці людей не перелічиш.

35.2 Випишіть спільнокореневі слова, укажіть частину, яка змінилася.

36.1 Прочитайте слова. Доберіть до них споріднені за зразком.

Зразок. Дар — дарунок, краса — прикраса.

Колос, воля, дивитися, гілка, жили, довго, слово, символ, мак, волошка.

36.2 Виділіть основу. Простежте, із яких частин слова складається основа.

Основа складається із кореня; префікса й кореня; префікса й суфікса; префікса, кореня й суфікса.

37.1 Прочитайте слова. Знайдіть у кожному рядку зайве слово. Доведіть свою думку.

Маленький, мала, малюк, малесенький, малий, малюнок.

Малювати, малюнок, малюсінський, мальований, намалювати.

Поле, полечко, полиця, польовий. *Марія Приймаченко*

Вода, водяний, підводний, водити, водичка.

37.2 Випишіть з останнього рядка споріднені слова, виділіть основу й корінь.

Споріднені (спільнокореневі) слова — це такі, у яких є спільне лексичне значення: сад — садок — садівник.

38.1 Прочитайте слова й подумайте, які серед них споріднені (спільнокореневі), а в яких змінилося лише закінчення. Поясніть свою думку.

Пісня, пісенька, пісню, заспів, співати, у пісні, піснею.
Рід, роду, родина, рідненький, родом.

38.2 Запишіть слова у дві колонки: у першу — слова, у яких змінилося лише закінчення, у другу — споріднені.

Хвилинка-цікавинка

Ув'язували у віночок 10 стрічок. У центрі світло-коричнева — символ землі, далі жовта — колосок у полі, зелена — життя, синя — вода, рожева — символ достатку, жовтогаряча — усмішка сонця, біла — пам'ять. Усі стрічки повинні бути довгими за косу, бо оберігають її.

39.1 Прочитайте вірш, розкрийте дужки.

Люблю віночок український.
В нім (Україна) кращий цвіт.
(Батьківщина) славній традиції
Із давніх-давніх літ.
Коли на (голова) вдягаю
Віночок чудодійний свій,
В (душа) я нескореність маю,

Яку дає нам деревій.
А ружа, мальва і півонія
Надасть (надія), (віра) і (любов).
Візьму здоров'я у (безсмертник),
Позичу (розум) у (хміль),
(Краса) в (калина) попрошу.
З (любов) й (гордість) тепер я
Віночок свій завжди ношу. *Ганна Каравай*

39.2 Випишіть виділене речення, у словах, що в дужках, позначте закінчення.

Нескореність — nesurupere.

УКРАЇНСЬКИЙ ВІНОЧОК

У віночку нашім
Різнобарвні квіти —
Символ України
І дарунок літа.
Тож усім на нього
Подивитись любо:
Гілочку зелену
Узяли у дуба,
Квіточку любистку,
Щоб усіх любили,
У барвінку листя,
Аби довго жили.
Чорнобривців квіти,
Щоб чорніли брови,

Кетяги калини —
Для краси й любові.
У вінок вплітають
Колосочки жита,
Щоб могли багато
І в достатку жити.
А в червонім маку,
Що цвіте у полі,
Кров людей, пролита
У боях за волю.
Є ще різні квіти
В нашім ріднім краї,
Їх веселе літо
У вінок вплітає.

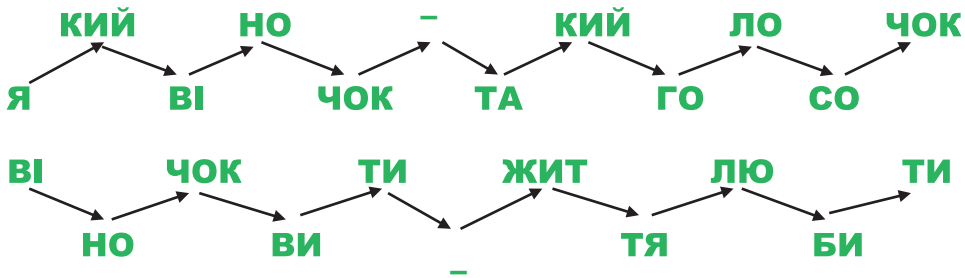
Людмила Савчук

1. Наш віночок — це ...

- Хто влітає різні квіти у віночок?
- Усім любо подивитися на віночок, бо в нього влітають
 - гілочку зелену, яку ...
 - листя барвінку, аби ...
 - квіти чорнобривців, щоб ...
 - кетяги калини для ...
 - колосочки жита, щоб ...
 - червоний мак, бо в ньому ...
- Що ви ще знаєте про український віночок?

2. Прочитайте й вивчіть прислів'я.

3. Доберіть до слів *дуб, барвінок, калина, колосочки, подивитись, любили, влітає, цвіте* споріднені слова, позначте основу й закінчення.

Корінь. Спільнокореневі (споріднені) слова. Чергування голосних [o], [e] з [i] у корені слова

40.1 Прочитайте й відгадайте загадку. Вивчіть її напам'ять.

Зимою спить, а влітку шумить.

40.2 Доберіть до виділених слів споріднені й запишіть, виділіть спільну частину — корінь.

Корінь позначається :
загадка, загадочка.

41.1 Прочитайте слова.

Дерево, деревце, деревина, дерев'яний.
Дуб, дубок, дубочок, дубовий.

41.2 Спишіть і позначте корінь у словах.
Доведіть, що це дві групи споріднених слів.

42.2 Прочитайте текст. Запишіть виділені слова українською мовою, позначте в них корінь.

Dreptatea e mai luminoasă decât soarele. Nu căuta dreptate la alții atunci când nici tu nu ai dreptate. Fiecare caută dreptatea, dar nu fiecare procedează după dreptate.

43.1 Прочитайте прислів'я.

1. Велике дерево поволі росте. 2. Дерево замолоду нагинай — будеш мати в саду рай. 3. Сади деревину — будеш їсти садовину. 4. Не вибереш дубинки без кривинки. 5. Кожний дубок хвалить свій чубок. 6. Як у лісі гукнеш, так і одгукнеться.

43.2 Випишіть споріднені слова. Позначте корінь, основу й закінчення.

Нагинати — a apleca, a înclina; a îndoii.

Дубінка — 1) stejărel; 2) ciomag, bîță, măciucă.

Кривінка — curbură; îndoietură, strîmbătură.

44.1 Прочитайте текст. Випишіть виділені слова, змініть їх за зразком, щоб у корені слів відбулося чергування голосних.

Зразок. Ріс — росте.

РОДИННЕ ДЕРЕВО

Свій маленький листочок на *цьо-*му дереві має кожен із вас. Гілки — ваші батьки, їхні сестри і брати. Стовбур — дідусь і бабуся. *Корін-*ня — батьки ваших дідусів і бабусь. Люди завжди *берегли* пам'ять про своїх прадідів. Дехто *міг* нарахувати сім або більше поколінь свого роду (Із журналу).

У коренях слів можуть чергуватися голосні звуки [o], [e] з [i]: *слово* — *слів*, *річ* — *речі*.

Хвилинка-веселинка

ЧОМУ ЗАПІЗНИВСЯ?

Учитель до учня:

— Скажи-но, Миколо,

Чому це ти знов

Запізнився на урок?

— Самі ж ви казали, —

Промимрив Микола,

— Що вчитись

не пізно ніколи...

П. Баратинський

45.1 Прочитайте слова. Змініть їх або доберіть споріднені, щоб відбулося чергування голосних звуків [o], [e] з [i].

Слово, віз, нога, папір, кінь, пішохід, село, щока, ніс, піч, корінь, гора, камінь.

45.2 Складіть речення із двома словами.

Корінь. Спільнокореневі (споріднені) слова.

Чергування приголосних [г], [к], [х] → [ж], [ч], [ш] → [з´], [ц´], [с´] у корені слова

46.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Проликала дрібні *сльози* молода *дівця*.

Полоскала довгі *коси* у чистій *водиці*.

46.2 Запишіть виділені слова у дві колонки: у першу ті, у яких відбулося в корені чергування голосних, у другу — чергування приголосних.

47.1. Прочитайте слова. Змініть їх або доберіть споріднені за зразком, щоб відбулося чергування приголосних звуків.

Зразок. Дорога — доріжка, піч — пекти.

Нога, друг, криниця, горіх, кожух, ріка, птах, загадка, берегти, носити.

У корені слів чергуються приголосні звуки [г], [к], [х] із [ж], [ч], [ш] і [з´], [ц´], [с´]:

нога — *ніжка* — *на нозі*,

рука — *ручка* — *у руці*,

вухо — *вушко* — *у вусі*.

48.1 Прочитайте речення. Що в них спільного?

1. Ранньою весною в нашому садку я сама садила вишеньку струнку (Грицько Бойко). 2. А під листям

тихо-тихо на тоненьких гілочках причаїлися горіхи в зелених кожущках (Наталя Забіла). 3. Та не журиться маленька, бо в неї друзі є: кожен із них горіхів жменьку нашій Ясочці дає! (Наталя Забіла) 4. Мерехтіло в очах від розмаю квітів, приємно паморочилася голова від запаху молоді листви, від пташиного пересвисту (Євген Шморгун). 5. Травневі вогники свічок не спалахнуть на сонці, і плід, неначе їжачок, не вмоється в долоньці (Анатолій Костецький).

48.2 Випишіть із речень слова, у яких відбулося чергування голосних і приголосних при зміні форми або доборі споріднених. Підкресліть букви, що позначають звуки, які чергуються.

Жмєнька — 1) căușul mîinii; 2) mînă (făcută pumn); 3) перен. fleac, nimica toată.

Мєрехтіти — 1) a licări; 2) a sclipi; 3) a filfii; 4) a rîlpîi.

Паморочитися — a ameți.

49.1 Прочитайте текст, уставте пропущені букви. Доведіть свою думку.

НАЩО ДУБАМ ЛИСТЯ ВЗИМКУ?

Уже ліс і не жовтий. Уже він безли-
стий. Стоїть ліс у тумані. Гуде пот..
хеньку вгорі. Там, у в..рховітті, ходить
з..ма, носить у синій пелені завірюху.
Тільки дуби, лісові вел..тні, стоять усю
з..му брунатні. Міцнолисті вони. Аж в..сною роздягнуться,
хоч і не мерзнуть. Усі дерева в лісі дзв..нітимуть на з..мо-

вій стужі голим віттям. А дуби шумітимуть їм про в..сну.
Ось нащо дубам листя вз..мку (За Григором Тютюнником).

49.2 Випишіть із тексту слова, у яких у корені відбулося чергування голосних і приголосних звуків.

Пеленá — vǎl; faşǎ; rînzǎ, răturǎ.

Міцнолістий (міцноліста) — cu frunze mari, puternice.

Туполістий (туполіста) — cu frunze obtuze.

Хвилинка-цікавинка

Найменше дерево, що росте в Україні, — верба туполиста, висота її — 12–15 сантиметрів.

50.1 Розгляньте картини українського художника Володимира Черватюка.

Лісове озеро

Лісова галявина

50.2 Складіть усну розповідь за картинами, доберіть заголовки. Запишіть слова, у яких відбулося чергування голосних і приголосних звуків.

Розповідь за серією малюнків

51.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Якщо *навесні* мене доглянеш, то я *восени* пригощу тебе смачненьким. Хто я?

51.2 Чому ви так уважаєте?

51.3 Позначте корінь у виділених словах.

52.1 Розгляньте малюнки.

52.2 Дайте відповіді на запитання.

1. Що зображено на першому малюнку?
2. Які пори року проілюстровані на другому й третьому малюнках?
3. Які плоди дало дерево?
4. Із чим прийшли діти до дерева, щоб зібрати урожай?

53.1 Складіть речення за малюнками вправи 52.1.

53.2. Використайте словосполучення з довідки. Запишіть речення.

Довідка. Посадили дерево, розцвіла яблуня, багато плодів, два кошики.

53.3 Складіть за реченнями розповідь. Доберіть заголовок. Розкажіть її.

54.1 Підготуйте розповідь за серією малюнків.

БРАТОВА ВИШНЯ

Цього літа рясно вишень у садку зародило. Невисокі кучеряві деревця густо всипані червоними намистинами. Як забереться Тимко у вишняк — ото рай! На одній вишні ягоди *смачні*, а на другій ще солодші, на цій — з приємною кислинкою, а на тій — ледь терпкуваті. Тимко й своїх *друзів* — Галинку та Дмитрика — у вишняк *закликає*, тоді разом ласують.

— Тільки он тієї вишеньки, що крайня, не займайте! — попередила якомсь мама.

— А чому? — запитально подивився на неї Тимко.

— Та нехай ще ягоди на ній допіють, — *сказала* мама й пішла на город.

Тимко майже щодня провідував вишняк і все поглядав на крайню вишеньку. Йому здавалося, що вишні на ній найбільші, найсоковитіші, бач, аж променяться під сонцем, ваблять до себе. Мамине слово для Тимка — закон. Та одного дня, ніби ненароком, усе-таки зірвав один кетяг.

— Мамо, а на крайній вишеньці ягоди вже спілі-спілі-сінькі, — не втримався повідомити ввечері, коли мама прийшла з роботи.

— Куштував? — усміхнулася мама.

— Еге ж.

Мама пригорнула його, наче маленького. Тимко спочатку запрячався, а потім *притих*. Лише запитав:

— А що, і тепер не можна рвати вишень?

Мама зітхнула:

— Ти ж знаєш — Роман пише, що відпустку йому мають дати. Може, завтра приїде. То нехай скуштує вишеньок. У них же там немає.

Тимко аж зніяковів. Як це він сам не додумався до того, що зараз мама каже? Там, де служить Роман, не те що вишні, а ніякі дерева не ростуть.

— Гаразд, мамо, я буду берегти Романову вишню, — сказав Тимко.

Побіг він наступного дня у вишняк і здивувався: під крайньою вишенькою лежало чимало шкуринок від ягід. Тимко придивився й побачив двох чорних шпачків. Вони

вправно діставали дзьобами ягоди, і тоді на землю сипалися шкуринки.

— Акиш! Хоч би їли як слід! Акиш!

Шпаки спурхнули й полетіли до своєї дуплянки на осокорі. А Тимко, схвильований, примчав до бабусі, яка сиділа на ганку й вибивала соняшники.

— Бач, що шпаки придумали! — розповідав. — Зривають вишні, кісточки їдять, а шкуринки викидають.

— Еге ж, горобці он соняшник повидзьобували. Ти, онучку, відганяй шпаків, бо так вони всю вишню обпелеляють, — розважливо мовила бабуся.

І Тимко пильнував. Тільки підбиралися шпаки до вишняка, як він зчиняв галас. Птахи змушені були відступати.

Роман чомусь не приїздив. Вишню ж треба було щодня стерегти. А хіба всидиш весь час удома? І тоді Тимко з Дмитриком придумали сторожа. Змайстрували вітрячка-торохтілку й приладнали на вишні. Торохтить вітрячок і шпаків відлякує.

Одного ранку Тимко прокинувся від того, що хтось полоскотав йому за вухом. Та коли розплющив очі, побачив: посеред хати стоїть кремезний моряк і весело усміхається.

— Роман приїхав! — відкинув Тимко ковдру й затанцював прямо на ліжкові...

Поки Роман діставав з валізки гостинці, а мама та бабуся клопоталися, готуючи сніданок, Тимко схопив велику миску й помчав у вишняк. Рвав вишні не по одній, а цілими кетягами й хутко виповнив миску.

— Та почекай ти зі своїми вишнями! — забуркотіла бабуся, коли Тимко постав на порозі. — Нехай Роман спочатку гаряченького поїсть.

А Роман аж розцвів на лиці, побачивши вишні.

— Ну, братику, як ти вгадав! Нічого мені так у Льодовитому океані не хотілося, як вишень. Пахли вони мені серед крижаних торосів, снилися...

— Тимко беріг для тебе одну вишеньку аж до осені, зі шпаками воював, — розповідала мама.

Роман смакував вишнями, а Тимко радісний і притихлий сидів навпроти нього.

За Василем Чухлібом

1. ● Де любив знаходитися Тимко?

● Якими на смак були вишні? На що вказують ці слова?

● Чому мама просила не займати крайньої вишеньки?

● Хто, крім Тимка, ласував вишнями з Романового дерева?

● Як Тимко пильнував вишню?

● Що відчув хлопчик, коли приїхав Роман?

● Які риси характеру проявив Тимко, доглядаючи вишню для брата?

2. Складіть із поданих слів прислів'я.

<i>хорошій</i>	<i>У</i>	<i>ростуть</i>
<i>хороші</i>	<i>діти</i>	<i>сім'ї</i>

3. Знайдіть у тексті спільнокореневі слова й запишіть їх. Позначте корінь.

4. Випишіть із тексту виділені слова й доберіть до них споріднені, щоб відбулося чергування приголосних.

Префікс. Словотворча роль префіксів. Творення слів з найживанішими префіксами

55.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Золотисте ситечко
Покотилось в літечко,
Загляда в віконечко,
Наче справжнє сонечко.

55.2 Доберіть до виділених слів споріднені. Назвіть частину, за допомогою якої утворилися ці слова.

За допомогою префіксів утворюються нові слова.

Префікс позначається : казати — сказати, розказати, показати, відказати.

56.1 Прочитайте пари слів. Поміркуйте, чим вони відрізняються.

Цвісти — зацвісти, брати — приборати, високий — превисокий, більший — найбільший, казати — показати.

Катерина
Білокур

56.2 Запишіть слова, позначте в них основу, корінь, префікс і закінчення.

57.1 Прочитайте речення. Що їх об'єднує?

1. І в морози зимні пелюстки ті самі *змалював* художник у віконній рамі (За Ніною Воронюк). 2. *Пролісок*, мов хлопчик, оченятком синім дивиться *навкруг...* (Степан Жупанин) 3. *Прийде* літо, будуть квіти, будуть у мене восени у віночку на голівці чорнобривці *запахні* (Наталя Забіла). 4. *Розцвіла* волошка в житі (Василь Кравчук). 5. На голівці у волошки *поселилось* неба тропишки (Василь Кравчук). 6. *Вийшли зрання* на гуляння українські діти, їх стрічали і вітали українські квіти (Ганна Черінь).

Хвилинка-цікавинка

Рослини можуть передбачати погоду. Надійним барометром є фіалка. Якщо її квіти весело поглядають на навколишній світ фіолетовим оком, то буде сонячно. А коли квітка фіалки закрита, то слід чекати негоди.

57.2 Випишіть виділені слова, позначте префікси, за допомогою яких утворилися ці слова.

58.1 Прочитайте слова, утворіть словосполучення.

Малюнок, картина; садиба, ділянка; село, земля.

58.2 Складіть з одним словосполученням речення.

59.1 Перекладіть текст українською мовою. Чим можна пояснити таку велику любов до квітів?

Florile sînt prezente în viața noastră permanent. Ele ne înconjoară peste tot: în curte, în locuință, în parcuri. Prosoapele, fețele de masă, hainele deasemenea sînt înfrumusețate cu

flori. Deseori întîlnim flori zugrăvite pe obiecte de artizanat, pe pereții caselor.

60.1 Прочитайте народну легенду про волошку. Випишіть із тексту слова, що утворилися за допомогою префіксів.

...Якось небо дорікнуло колоссям хлібного поля, мовляв, усе, що є на землі, вдячне йому, небові. Квіти посилають свій аромат, ліси — таємничий шепіт, птахи — спів; тільки колосся не складає йому подяки, хоча саме небо напуває коріння життєдайним дощем.

«Навпаки, ми дуже вдячні тобі, — сказали колоски. — Бо прикрашаємо землю морем зелені. А в інший спосіб не можемо виразити свою вдячність тобі. Допоможи нам — і ми будемо завжди вдячні тобі».

«Гаразд, — відповіло небо. — Якщо ви не можете піднятися до мене, я зійду до вас».

І небо наказало землі виростити серед колосків сині квіти — часточку самого себе. Відтоді стебла хлібних злаків при кожному подмухові вітру нахиляються до посланців синього неба — волошок і нашіптують їм ніжні слова любові.

60.2 Складіть казкову розповідь про улюблену квітку.

Префікс. Правопис префіксів роз-, без-, з- (с-)

61.1 Прочитайте й відгадайте загадку. Вивчіть її напам'ять.

Він *беззубий*, а кусає,
Він *безрукий*, а хапає.
Ще й причепиться міцненько
До штанців і до сукенки.

62.2 Випишіть слова із префіксами. Позначте в них основу, корінь, закінчення і префікс. Зверніть увагу на правопис виділених слів.

63.1 Прочитайте слова. Утворіть від них нові слова за допомогою префіксів *роз-*, *без-* за зразком.

Зразок. Малювати — розмалювати.

Цвісти, чистити, фарбувати, квітнути; сонячний, дощовий, росяний, хмарний.

63.2 Визначте, чим відрізняються слова в кожній парі. Поміркуйте, якого значення надає словам префікс *без-*.

Префікси *роз-*, *без-* пишуться з буквою *з*:
розписати, *безвітряний*.

64.1 Прочитайте слова. Запишіть їх у дві колонки: у першу — із префіксом *с-*, у другу — із префіксом *з-*.

Писати, мити, в'язати, хилитися, творити, горнути, робити, хотіти.

64.2 Простежте, перед якими літерами вживається префікс *з-*, а перед якими — *с-*.

У словах української мови вживається префікс *з-*: *змити*, *зчистити*. Префікс *с-* пишеться лише перед буквами *к*, *ф*, *п*, *т*, *х* (*кафе* «*Птах*»): *склеїти*, *спадає*.

65.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок. Спишіть, уставте пропущені префікси *з-* або *с-*.

Якщо дружити зі стежкою, вона багато цікавого розповість. Тетянка вийшла на ганок, а стежка неначе взяла її за руку й повела за собою. Гарбуз та гарбузиха з гарбузенятами ..ховалися під лапатим листям, щоб сонце не ..пекло. Зелений огірочок ..котився з грядки на стежку. Соняхи ..хилили свої золоті голівки. Квасоля ..висає над городиною: «А що тут робиться?» (Із журналу)

Гáнок — pridvor, serdac.

Лапáтий (лапáта) — în formă de labă;
mare (despre flori, zăpadă).

66.1 Запишіть українською мовою. Позначте префікси. Поясніть їх написання.

Fără dinți, fără pămînt, a despleti, fără de capăt, a coace, a fotografia, fără apă, a face, fără frunze.

Хвилинка-цікавинка

В українській мові існує понад сто префіксів. А є мови, наприклад, китайська, де суфіксів і префіксів немає.

67.1 Утворіть нові слова, позначте префікс у кожному слові. Поясніть написання виділених слів.

Роз-: ворухити, пустив, кине, пуцу;

без-: радісний, шумний, звучний, земельний;

з-: давати, гадаю, різали, мити;

с-: кинуть, фотографувати, копають, класти.

67.2 Складіть речення з одним словом кожного рядка.

§10

Префікс. Апостроф після префіксів перед я, ю, є, ї

68.1 Прочитайте й запишіть прислів'я, уставте пропущене слово.

Не розкусивши ..., зерна не з'їси.

68.2 Зверніть увагу на написання виділеного слова.

Після префіксів, що закінчуються на приголосний, перед я, ю, є, ї ставиться апостроф.

69.1 Утворіть слова й запишіть їх у дві колонки: у першу — ті, у яких ставимо після префікса апостроф, у другу — не ставимо.

по з від за об при під ви

єднання їхати

70.1 Прочитайте слова. Випишіть із кожного рядка зайве слово. Доведіть свою думку.

З'явиться, сім'я, від'їжджати, об'їхав.

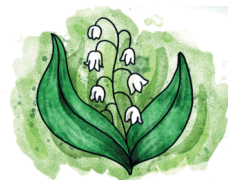
З'їзд, від'їхати, бур'ян, з'єднати.

Роз'їзд, з'ясувати, в'їзд, здоров'я.

70.2 Доберіть до слів *від'їхати*, *з'єднати* слова, протилежні за значенням. Складіть із ними речення.

71.1 Прочитайте речення.

1. Обабіч степової *дороги* вітер *оббивав* пухнасті голівки кульбаби, *розкидав* невагоме насіння, мов *білий* лебединий пух

(Микола Руденко). 2. *Пахучі* фіалки *зростали* привітні й на радість хорошій людині *розквітли* (Наталія Малащук). 3. Перед негодою пухнаста кулька кульбабки *складається* в парасольку, і ніякі вітри й дощі їй не *страшні* (Із журналу). 4. Мак — символ безкінечності, сну й *забуття* (Із журналу). 5. Листки в сон-трави *з'являються* після *цвітіння* (Із журналу). 6. Квітки конвалії *знаходять* широке застосування в парфумерній промисловості (Із журналу).

71.2 Випишіть виділені слова й утворіть нові за допомогою префіксів. Поясніть написання слова *з'являються*.

Оба́біч — pe de lături.

Хвилинка-цікавинка

Деякі види квітів (наприклад, вечірниця) цвітуть тільки вночі. Вони розпускаються ввечері та закриваються, як тільки сходить сонце.

72.1 Розгляньте малюнки й складіть речення.

мальва

чорнобривці

латаття

ромашка

72.2 Запишіть слова із префіксами, виділіть корінь і префікс.

Вибіркове переказування тексту

73.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Стала на поляні
в жовтім сарафані.
Підросте — всміхнеться,
для вітрів вбереться
в платтячко біленьке,
пишне та легеньке.
Хто вона?

73.2 Як ви думаєте, чому ця квітка має саме таку назву?

74.1 Прочитайте текст.

ЧОМУ КУЛЬБАБКУ КУЛЬБАБКОЮ НАЗВАЛИ?

Навесні з густої травички виглянули маленькі жовтенькі сонечка. Ви, звичайно, здогадались, що це — кульбабки. А ви ніколи не задумувались, чому цю квіточку так назвали? Я вам зараз розповім.

Ця квітка зазнає дивних перетворень. Жовтеньке сонечко перетворюється на маленьку білу кульку, яка нагадує бабусю з сивою голівкою. Перша частина назви цієї квітки — «куль» взята від слова кулька, а друга частинка — «бабка» походить від слова бабуся. Ось і вийшло — кульбабка.

Яку цікаву назву отримала ця квітка! (В. Гаврилюк)

74.2 Що нового ви дізналися про кульбабку? Знайдіть у тексті речення, які пояснюють назву квітки.

Вибірковий переказ — це такий переказ, який передбачає передачу «своїми словами» частини тексту. Це може бути переказ окремого епізоду, сцени зустрічі двох героїв, опис природи.

75.1 Прочитайте текст.

КУЛЬБАБКИ

Біля великих проїжджих шляхів, біля стежок, на широких зелених луках раннього літа цвітуть кульбабки. Кожна з них схожа на маленьке сонечко із золотими промінчиками.

Сім'я кульбабки зібране в легку пухнасту кульку. Дмухнеш на кульку — і попливе, полетить у повітрі легке сім'я.

Увесь день услід за сонцем кульбабки повертають свої голівки. Сонце сховалось. Кульбабки згорнули свої пелюстки.

Усю ніч міцно стиснуті золоті кошики кульбабок. Сходить сонце. Квіти розкриваються. У літній сонячний день золотою здається лісова галявина.

75.2 Прочитайте ще раз уважно текст і выпишіть із нього слова, словосполучення, які описують кульбабку.

75.3 Складіть план тексту.

75.4 Перекажіть текст усно за планом. Знайдіть речення, у якому розповідається, де кульбабки ростуть і коли цвітуть.

Дмухне́ш — ve-i suflá.

Згорну́ли пелюсткі́ — și-au închís (și-au stríns) petálele.

ТРОЯНДА І ШИПШИНА (ЛЕГЕНДА)

Посадила якось у саду матінка Покрова кущ троянди та кущ шипшини. Росли вони, зростали, сестричками-подружками були.

Та якось розгнівалася троянда на шипшину, звинуватила її в тому, що та сонце затуляє. Шипшина поглянула довкола й побачила, що її тінь справді падає на троянду.

— Знаєш що, сестро, — каже до троянди, — ходімо до матінки Покрови. Розповімо їй про нашу біду й попросимо, щоб вона нас розсадила. Богиня наша добра, вона нам допоможе. Мені соромно спричиняти тобі біду.

І став рід розових перед зеленими очима богині рослинності. Мовила невелика троянда:

— Паніматко наша! Я прийшла просити тебе, щоб пересадила ти нас із шипшиною, бо вона мені затуляє сонце. Поглянь на мене, яка я немічна.

І замовкла, безсило звисивши додолу свою голівку-квітку, єдину на весь кущ.

Та Покрова мовчала, не поспішала. Вона пригладила ялинові коси, поправила на собі вербовий одяг, подивилася на шипшину і мовила:

— А ти що скажеш?

— Добре мені з моєю сестрою рости. Та я вважала, що своїм дужим тілом затуляю сестру від холодного північного вітру й зовсім забула, що й від сонця її закриваю. Розсади нас, а я неподалік буду рости та милуватися її вродою, коли своєї не маю.

— Гарно говориш, дочко, розумно й без зла. Покрию тобою місця біля дороги. Хто йтиме — тебе зустрине. Вроди своєї не маєш, кажеш?

І Покрова знову задумалася.

— Прикрашу тебе я червоними ягодами. Ти будеш не тільки красивою, а й корисною. А колючки хай залишаються з тобою. Краса не має бути м'якою.

Поклонилися богині квіти й пішли. Троянда повернулася в сад і донині є прикрасою в кожному саду. А шипшина поселилася на узліссі, у ярах та попідтинню. Часто можна почути, як крізь тин шепочуться троянда й шипшина. То вони діляться своїми дівочими секретами. А Покрова тільки посміхається, радіючи, що виховала своїх дочок незрадливими та чуйними.

Шипши́на — mǎcieș.

Затуля́ти — a închide, a acoperi, a astupa.

Попідті́нню — pe sub garduri.

1. ● Що посадила матінка Покрова в саду?

● За що троянда розгнівалася на шипшину?

- Що запропонувала шипшина троянді?
- Що мовила троянда паніматці?
- Як пояснила шипшина, чому їх треба розсадити?
- Яке рішення прийняла Покрова?
- Як ви розумієте вислів «Краса не має бути м'якою»?
- Чому посміхається їй радіє Покрова?

2. Хто така Покрова? Що ви знаєте про це свято?

3. Випишіть із легенди споріднені слова, позначте основу, корінь, префікс, закінчення.

4. Складіть речення зі словами *шипшина*, *троянда*, використайте слова з префіксами, позначте основу й префікс.

Спостереження за роллю
суфіксів на прикладі
спільнокореневих слів,
які належать до тієї ж частини мови.
Творення слів з найуживанішими
суфіксами

76.1 Прочитайте й відгадайте загадку Лариси Коржової.

Колір цей яскравий дуже.
Колір серця, колір ружі,
Колір яблук у садку,
Колір маків на луку,
Колір *шляпки* в мухомора,
Колір вуст і помідора.
Колір пихи й заборони.
Що за колір то?

76.2 Запишіть виділені слова, визначте в них корінь та закінчення. Знайдіть частини, що стоять між коренем і закінченням. Як вони змінили значення слова?

Рúжа — trandafir.

Пихá — aroganță, îngîmfare, furie,
înfumurare.

За допомогою суфіксів утворюються нові слова: **зелений** — *зелен**ень**кий*.

Суфікс позначається \wedge

77.1 Утворіть слова за допомогою суфіксів. Якого значення надали вони словам?

Пензель → *ик*; фарба → *очк(а)*; промінь → *ець*; пільма → *ищ(е)*; світлий → *еньк(ий)*; зелений → *уват(ий)*.

78.1 Прочитайте слова лівої колонки й спішіть їх. Позначте суфікси. Доберіть до них слова з правої колонки й запишіть поруч.

теплуватий
червоненький
чорнявий
малиновий
світлесенька
золотава

чуб
мак
пшениця
колір
відтінок
кімната

78.2 Складіть із двома словосполученнями речення.

79.1 Від поданих слів утворіть спільнокореневі за допомогою суфіксів і запишіть за зразком. Позначте суфікси.

Зразок. Промінь — промінчик, промінець; тихий — тихенький, тихесенький. Пляма, смуга, малюнок, барва, жовтий, срібний, яскравий.

80.1 Прочитайте вірш.

ВЕСЕЛКОВА ЛІЧИЛКА

В лузі дощик із квіток
кольоровий сплів вінок.
У долину, аж до річки,
простяглись барвисті стрічки.
Ось червона, перша стрічка, —
колір стиглої сунічки.
Друга — наче мандаринки,
що оранжеві в них спинки.
Третя — жовта, наче сонце
зазирає у віконце.
А четверта — то зелена,
як листок осики, клена.
П'ять — блакитна, барвінкова,
наче квіточка святкова.
Шоста — синя, як ті сливи,
що дощі вмивали й зливи.
Сьома — вкрили ліс та балки
фіолетові фіалки.
Із семи стрічок веселих
утворилася веселка,
і щоб знати кольори,
ти лічилку повтори.

Хвилинка-цікавинка

Шляхом змішування кольорів можна отримати інші. Коричневий вийде, якщо поєднати червоний і зелений. Помаранчевий — результат змішування жовтого й червоного. Якщо знадобився зелений, потрібно з'єднати жовту й синю фарбу. Щоб отримати фіолетовий колір, потрібно змішати синій і червоний.

Леся Вознюк

80.2 Випишіть виділені слова й позначте в них суфікси.

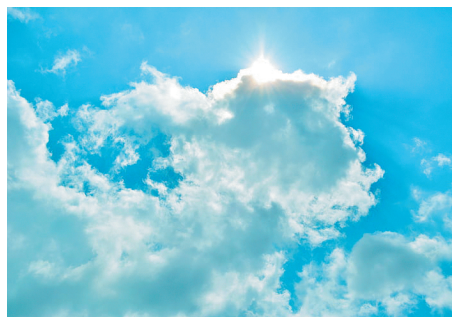
81.1 Складіть казку про чарівні фарби. Доберіть назву. Уживайте спільнокореневі слова. Позначте в них префікси та суфікси.

§13

Спостереження за збігом однакових приголосних на межі кореня і суфікса. Поділ таких слів для переносу

82.1 Прочитайте й відгадайте загадку Лариси Коржової.

Подивись у небо, друже!
Бачиш колір гарний дуже.
Такий лагідний, глибокий,
Прохолодний і високий.
Не лише він небом лине,
Є він також у рослинах.
В кетягах із винограду
І у півниках із саду.
Є у сливах і в цибулі,
В незабудках, що поснули...
В баклажанах, овочах,
Є у маминих очах,
У стежках *судинних* ліній...
Що за колір то є? ...

82.2 Запишіть виділені слова, позначте в них корінь та суфікс. Який можна зробити висновок?

Якщо корінь закінчується приголосним [н], то в словах із суфіксом *-н-* виникає збіг двох приголосних, що на письмі позначається двома буквами *-нн-*.

Наприклад: *щоденн*ик, *осінн*ій.

83.1 Спишіть вірш, уставте пропущені букви. Доведіть свою думку.

За ран..ім *літом* прийде ран..я осінь —
Осін..я прохолода *ночі* напува.
Ховають сірі *хмари* неба просинь,
А вітер листя з вишень нишком обрива.

Ольга Радченко

83.2 Доберіть до виділених слів за допомогою суфікса *-н-* нові слова. Чи відбувся збіг однакових приголосних? Чому?

84.1 Утворіть від поданих слів за допомогою суфікса *-н-* нові слова. Запишіть в абетковій послідовності лише слова зі збігом однакових приголосних.

Барва, день, мир, рослина, осінь, сон,
книга, закон, хмара, кінь, ніч.

При збігу однакових звуків на межі кореня і суфікса, що позначається на письмі двома літерами *-нн-*, одна з них залишається в попередньому рядку, інша переноситься на наступний: *займен-ник*, *буден-ний*. Такі слова, як *знання*, *життя* та подібні, мають два способи переносу: *знан-ня* і *зна-ння*. Обидва варіанти є правильними.

85.1 Спишіть слова, поділіть їх на склади для переносу. Позначте суфікси та префікси.

Безсонний, русявий, сонний, *манюсінський*, стінний, світленький, *український*, лікарський, зимонька, розписка, *щоденник*, *читання*.

85.2 Складіть словосполучення з виділеними словами.

86.1 Прочитайте текст. Доберіть назву.

Існує легенда, що веселка — це шлях до неба, велетенський міст, по якому сходять на землю янголи. Тому її ще називають «райдуга», тобто райська дуга.

Насправді ж веселка — це *сонячні промінчики*, які заломлюються й відбиваються у краплинах дощу. І виникає вона тоді, коли світить *сонечко* й одночасно йде *дощик*. Веселку можна побачити навіть *туманними* днями. На землі ми бачимо лише *частинку* веселки, але якщо на неї поглянути з гори або з літака, можна побачити й суцільне коло (Із журналу).

86.2 У виділених словах позначте суфікси. Слово *промінчик* розберіть за будовою.

Велетénський (велетénська) — uriaş, titanic, gigantic, colossal (uriaşă, titanică, gigantică, colosală).

Залóмлюватися — 1) a se frînge (îndoindu-se), 2) a cere un preţ extraordinar.

Суцільний (суцільна) — întreg, integral, masiv, compact, complet (întregă, integrală, masivă, compactă, completă).

Хвилинка-цікавинка

У нашій мові більше 300 суфіксів. Та є один суфікс, для якого придумали окрему назву — *уніфікс*, від слова *унікальний*. Це суфікс *-г-*, який уживається лише в одному-єдиному слові: *четверга* і його формах.

87.1 Усно перекладіть подані слова українською мовою. Поділіть їх на склади й запишіть. Поясніть написання подвоєних приголосних.

Rădăcini, încălțăminte, cunoștințe, dezinență.

88.1 Прочитайте текст.

Мама називає мене ран..ьою *пташкою*. Стінний *годин..ик* б..е сьому, а я вже на ногах. Швиденько снідаю й вискакую надвір, де мене зустрічають золоті дерева. *Осін..ій* туман..ий ранок дихає т..плом. Я поспішаю на стадіон сірою бетон..ою *доріжкою*. Сьогодні в нас змага..ня (За Сергієм Демченком).

88.2 Спишіть, уставте пропущені букви. Позначте у виділених словах префікси та суфікси. Слова *годинник* та *туманний* поділіть на склади для переносу.

ВЕСЕЛКА

У старого селянина тяжко захворів єдиний *син* Михайлик. Батько й мати дуже любили малого, їхні серця стискалися від болю при гадці, що той може померти. Що ж тоді робитимуть?

Хлопчик лежав біля вікна й важко дихав.

Лікар тихо сказав:

— У нього хворе *серце*. Ліки безсилі.

Михайлик розплющив очі, глянув у *вікно*. За вікном сіріло сумне небо, *земля* спала під сніговим килимом.

— Ой, як хочеться мені побачити веселку, — тихо прошепотів Михайлик.

Батько й мати схилилися над синовим ліжком у тяжкій задумі.

Потім батько встав, одягнувся.

— Куди ти йдеш? — питає мати.

— По веселку, — тихо каже батько.

— Дивися, Михайлику, у вікно, там засяє веселка.

Пішов він до коваля. Розповів йому про своє горе.

Узяв *коваль* горно й міхи ковальські, узяв ковадло й переніс усе своє знаряддя до селянина в сад, під вікно.

Розпалив горно, поклав у *вогонь* леміш від плуга. Коли залізо розжарилося, мов сонце, коваль витяг леміш із вогню, поклав на ковадло й став бити по ньому важким молотом.

І залізний леміш засяяв, як веселка. В усі боки — на землю, на засніжені віти дерев — полетіли іскри, справжній барвистий вогняний дощ.

Зачудований хлопчик не міг відірвати очей від чарівної веселки, підвівся з подушки, бліді його щоки зачервонілися.

Серце хворого забилося рівніше й спокійніше.

— Мамо, що буде з того вогню? — питає хлопчик, показуючи на веселку.

— Леміш, — відповідає мати. — До плуга.

— Ой, як мені хочеться землю орати! — вигукує хлопчик.

Він підводиться й сідає на постелі.

— Тепер він житиме, — тихо каже лікар.

За Василем Сухомлинським

Леміш — с/г brăzdar, fierul lat.
Кова́дло — nicovală, ilău.

1. ● Чому Михайлик — єдина втіха батьків?
 - Що сказав лікар батькам хлопчика?
 - Що хотів побачити Михайлик?
 - До кого звернувся по допомогу батько?
 - Як коваль зробив веселку?
 - Що вигукнув хлопчик, коли побачив барвистий вогняний дощ?
 - Який висновок зробив лікар?
 - Як ви думаєте, що допомогло хлопчикові подолати хворобу?
 - Що ви знаєте про веселку як явище природи?

2. Відновіть прислів'я, знайдіть продовження в другій колонці. Яке з них виражає головну думку оповідання?

Як на душі,	половина здоров'я.
Весела думка —	так і на тілі.
Праця додає	той двічі допоміг.
Хто швидко допоміг,	здоров'я.

3. **Випишіть із тексту виділені слова, доберіть до них споріднені або змініть форму. Позначте префікси та суфікси.**
4. **Складіть речення зі словами *веселка, барвистий*.**

ПЕРЕВІРМО СВОЇ ЗНАННЯ

Будова слова

- 1. Закінчення — це**
 - А змінна частина слова
 - Б незмінна частина слова
 - В спільна частина споріднених слів
- 2. Спільнокореневими є всі слова в рядку**
 - А сонце, сонцем, на сонці
 - Б підводний, вода, водити
 - В ніч, нічний, уночі
- 3. Укажіть слово, у якому є префікс, корінь, закінчення.**
 - А підводник
 - Б лісок
 - В безрукий
- 4. Префікс і суфікс потрібні**
 - А для зв'язку слів у реченні
 - Б для утворення нових слів
 - В для зв'язку речень у тексті
- 5. Розкрийте дужки й запишіть правильно.**
(З,с)шити, (з,с)пекти, (з,с)мити, (з,с)жувати,
(з,с)терпіти, (з,с)клеїти.
- 6. Розберіть слова за будовою.**
Рученька, безхмарний, пролісок.

РОЗДІЛ 3. ЧАСТИНИ МОВИ

Частини мови. Загальне поняття

89.1 Прочитайте прислів'я. Уставте пропущені слова.

Забудеш ... — твоє коріння всохне.

89.2 Запишіть відновлене словосполучення, визначте частини мови.

В українській мові шість самостійних частин мови, які мають певне значення й відповідають на питання: **іменник** (*хто? що?*), **прикметник** (*який? яка? яке? які?*), **числівник** (*скільки? котрій? котра? котре? котрі?*), **займенник** (відповідає на питання іменника, прикметника, числівника), **дієслово** (*що робить? що зробить?*), **прислівник** (*де? коли? як?*). І три службових частин мови, які не відповідають на питання: **прийменник, сполучник, частка**.

90.1 Прочитайте вірш. Визначте головну думку.

Мій рідний край — Одещина чудова!
 Багата розмаїттям квітів, трав,
 Лісів густих, дібров казкових
 І моря неозору даль.
 Я тут живу, і тут моє коріння,
 Яке дає поживу для душі,
 Свідомість для духовного прозріння —
 Натхнення, щоб писалися вірші (Анастасія Шевченко).

90.2 Випишіть із вірша слова у дві колонки: у першу — іменники, у другу — прикметники.

91.1 Прочитайте текст. Що ви знаєте про це чарівне містечко?

Містечко, відоме всій Європі

У Вилковому, на березі Дунаю, стоїть величний пам'ятник. Виснажена, утомлена людина тримає важкий хрест і незворушно дивиться вперед. Там Дунай впадає в Чорне море. Поруч — незвичайної форми човен. Здається, що людина ось-ось зробить крок-другий на шляху до нової батьківщини.

Вилкове неповторне, як і природа дунайської дельти навколо. Це ніби мініатюрна країна, перенесена сюди з невідомої планети (Із довідника).

91.2 Випишіть виділені слова, спробуйте поставити до них запитання. Чому до цих слів не можна поставити запитання. Доведіть свою думку, скористайтесь правилом на сторінці 72.

91.3 Як ви вважаєте, чому слово *батьківщина* пишеться з маленької букви?

92.1 Прочитайте легенду. Доберіть заголовок.

Колись давно Бог створив народи й кожному наділив землю. Наші ж предки кинулись пізніше, але землі їм уже не дісталось. От вони й прийшли до Бога, а він у цей час молився. Відтак вони не сміли йому щось сказати. Стали чекати. По якійсь хвилі Бог озирнувся й сказав, що вони чемні діти. Коли дізнався, чого прийшли до нього, запро-

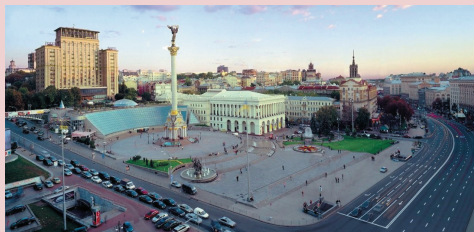
понував їм чорну землю. «Ні, — відповіли наші предки, — там уже живуть німці, французи, іспанці, італійці». «Ну, тоді я вам дам землю ту, що залишив для раю. Там усе є: річки, озера, ліси, степи. Але пам'ятайте: якщо будете її берегти, то вона буде ваша, а ні — то ворога». Пішли наші предки на ту землю, оселилися й живуть донині. А країну свою назвали Україною.

92.2 Випишіть із тексту слова, які відповідають на питання *де? коли? як?* Спробуйте їх змінити. Зробіть висновок.

Хвилинка-цікавинка

Найкоротша головна вулиця, але в той же час одна з найширших і мальовничих — вулиця Хрещатик у столиці України Києві. Її довжина — 1225 метрів.

93.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

Батьківщина — це місце, де ви народилися. У великій країні в кожній людині є свій рідний куточок. Це місто, село, вулиця, будинок, де вона народилась. Це її маленька батьківщина. А з багатьох маленьких куточків і складається наша велика Батьківщина (Із журналу).

93.2 Запишіть текст. Визначте за питаннями частини мови виділених слів.

93.3 Знайдіть у тексті антоніми й випишіть їх.

ХТО ЗБЕРІГ ЛЮБОВ ДО КРАЮ

Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Той ім'ям не *вмре ніколи*
В спогадах народу.
Хто поїв, як струмінь, *край* свій
І *не* згинув в морі,
Ой, не раз того згадають
Влітку квіти-зорі.
Хто угледів в час безчасся
Сонце *крізь* тумани,
Той для люду *рідним* батьком
І пророком стане.
Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Тільки той віддав всю душу,
Все, що зміг, народу.

Олександр Олесь

1. ● Хто не вмре в спогадах народу?
● Кого не раз згадають улітку квіти-зорі?
● Із чим порівнює автор того, хто поїв рідний край?
● Хто стане для люду рідним батьком і пророком?
● Хто віддав усю душу народу?

2. Вивчіть вірш напам'ять.

3. Прочитайте прислів'я. Яке з них виражає головну думку вірша?

Людина без Батьківщини, що сім'я без землі.

Для своєї Батьківщини ні сил, ні життя не шкодує.

За своїм краєм серце болить.

4. Випишіть виділені слова, поставте до них питання й укажіть частини мови.

5. Знайдіть у вірші спільнокореневі слова й запишіть їх. Розберіть ці слова за будовою.

94.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Ця будівля є повсюди,
В ній живуть хороші люди.
Він складається з цеглинок.
Називається ...

94.2 Випишіть іменники, поставте до них питання. Розберіть за будовою слово-відгадку.

Іменник — це частина мови, що називає предмети і відповідає на питання *хто?* (*батько, мати, діти*), *що?* (*будинок, стіл, кімната*).

95.1 Прочитайте й запам'ятайте вислови з народної мудрості.

1. У порожній (хата) сумно й спати.
2. Порожньої (хата) й муха не держиться.
3. Хата (господиня) зоветься.
4. І (собака) своєї (хата) хочеться.
5. У своїй (хата) й кути помагають.
6. Усюди добре, а (дім) наймиліше.
7. У чужому (дім) не порядкуй.

95.2 Спишіть вислови, розкрийте дужки. Зробіть висновок про роль та зв'язок іменників з іншими словами в реченні.

96.1 Перекладіть текст українською мовою. Підкресліть іменники та поставте до них запитання.

Sîntem în excursie la mineri. Aici se extrage cărbune. Coborîm în mină. Totul este extrem de interesant. Se simte lipsa de oxigen. Se vede că am atins adîncimea maximă.

— Nu cumva să trecem dincolo, în Amersca, — glumește Alexandru.

97.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

Будівництво житла з давніх-давен було однією з визначальних подій. На нове житло покладалися великі надії. Тому й не дивно, що в українців існує ціла житлова обрядовість. Дуже прискіпливо обиралося місце для оселі. Зважали на різні чинники, а також час для закладення житла.

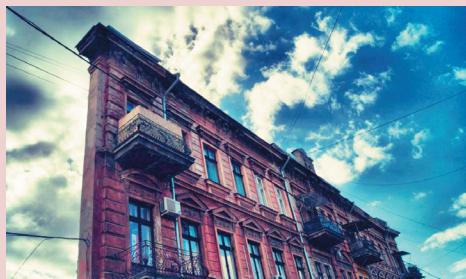

Тут український народ чітко визначав цілий ряд вимог. Не будували хату меншу, аніж попередня. Обирали місце, щоб город виходив до річки. Шукали місце, де не було жодних трагедій... Дуже ретельно обирався й час закладин житла, адже вважалося, що від цього залежатимуть достаток і лад у родині (Із довідника).

97.2 Випишіть із тексту іменники, що відповідають на питання *хто?* Зі словом *хата* складіть речення.

Хвилинка-цікавинка

Будинок з однією стіною – найбільш незвичайний будинок Одеси та її архітектурна родзинка, що цілий рік збирає біля себе натовпи здивованих туристів.

98.1 Доповніть прислів'я, скористайтеся довідкою.

1. Своя хата краща
2. Там ледарі живуть, де
3. Без хазяйки
4. Без господаря двір плаче, а
5. Де любов у хаті, там
6. Вогонь з водою

Довідка. Від чужих палаців, хата небом пошита, хата плаче, без господині — хата, люди багаті, в одній хаті не живуть.

98.2 Запишіть прислів'я. Усно поясніть їх зміст.

99.1 Напишіть твір за малюнком. Доберіть заголовок. Підкресліть іменники.

НАША ХАТА

Я люблю свою хату,
і подвір'я, й садок,
де і сонця багато,
і в жару — холодок.

Тихо й затишно. Квіти
коло хати цвітуть,
і невтомно все літо
бджоли в цвіті гудуть.

Все для мене тут рідне:
стіни — білі, як сніг,
і віконце привітне,
і дубовий поріг.

І ряденця строкаті,
й рушники на стіні, —
навіть дим в нашій хаті
рідно пахне мені.

Іван Гнатюк

1. ● Чому автор любить свою хату?
 - Що цвіте коло хати?
 - Хто, як і де все літо гуде?
 - Що є рідним для автора тут?
 - Із чим автор порівнює стіни?
 - Що рідно пахне в нашій хаті?
2. Підготуйте повідомлення про українську хату.
3. Вивчіть вірш напам'ять.
4. Чи уважний я читач? Уставте пропущені слова.

Все для ... тут рідне:
стіни — білі, як ...,
і ... привітне,
і дубовий... .

5. Доберіть до слова *хата* синоніми.
6. Випишіть із вірша іменник, що відповідає на питання *хто?*, складіть із ним речення.

Іменники, що означають назви істот (хто?), та іменники, що означають назви неістот (що?)

100.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Кругла, але не м'яч.
Тверда, але не сталь.
Чорна, але не сажа.
Крутиться, але не дзиґа...
Хто ж вона? ...

100.2 Випишіть іменники. Складіть із ними речення.

Іменники можуть бути назвами
істот (хто?): *мати, батько*
і неістот (що?): *світло, Київ*.

101.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

Земля як планета з'явилась понад 4,5 мільярди років тому. До появи життя на планеті від народження Землі пройшло ще декілька тисяч мільйонів років і відносно недавно, за геологічними мірками, близько чотирьох мільйонів років тому з'явилися люди.

За різними *підрахунками* вчених, у нашій галактиці є понад 2 мільярди планет, схожих на Землю, це дає надію сподіватись, що, можливо, ми не самотні в безмежному Всесвіті.

Українці завжди цінували рідну землю. У чайній ложці родючого українського чорнозему є більше живих організмів, ніж усіх людей на Землі (З енциклопедії).

101.2 Випишіть іменники у дві колонки: у першу — іменники, що відповідають на питання *хто?*; у другу — на питання *що?*. Розберіть за будовою виділене слово.

102.1 Прочитайте значення слова *земля*.

1. Третя від Сонця планета, яка обертається навколо своєї осі й навколо Сонця. 2. Верхній шар земної кори. 3. Речовина темно-бурого кольору, що є у складі земної кори. 4. Суша (на відміну від водяного простору). 5. Ґрунт для вирощування рослин. 6. Країна, край, держава (Зі словника).

102.2 Складіть і запишіть речення з іменником *земля*, уживайте його в різних значеннях.

103.1 Перекладіть текст українською. Випишіть іменники у дві колонки: у першу — іменники, які відповідають на питання *що?*; у другу — на питання *хто?*

CENUȘĂREASA

La iarmaroc, omul avu grijă să cumpere pentru fetele vitrege rochii frumoase, mărgăritare și nestemate. În drum spre casă, când trecu printr-un desiș înverzit, îl atinse o

creangă de alun și-i dădu jos pălăria de pe cap. Atunci își aminti de rugămintea Cenușăresei, rupse creanga și o luă cu sine. Când ajunse acasă, fetelor vitrege le dăruï ce doriseră, iar Cenușăresei - creanga de alun. Fata îi mulțumi din suflet.

104.1 Прочитайте слова й запишіть їх у дві колонки: у першу — ті, що відповідають на питання *хто?*, у другу — на питання *що?*

Земля, людина, планета, Сонце, *жителі*, учені, ґрунт, народ, насіння, діти, батьки, життя, суша, *Всесвіт*, тварини.

104.2 Складіть речення із виділеними словами.

Хвилинка-цікавинка

За точними підрахунками, повний оберт навколо осі наша планета здійснює за 23 години та 56 хвилин, тобто насправді доба дещо коротша, ніж загальноприйняті 24 години. Це стосується і тривалості року, оскільки оберт навколо Сонця триває понад 365 днів і 6 годин. Саме тому кожні чотири роки додається ще один день у календарі (29 лютого), і такий рік ми називаємо високосним.

105.1 Продовжте прислів'я. Скористайтесь довідкою.

1. Земля багата — ... 2. Земля потребує доброї погоди, доброго насіння, ... 3. Там така добра земля, що дитину посади, ... 4. Земля — трудівниця, аж парує та ...

Довідка. Народ багатий; доброго робітника; то виросла б; людям хліб готує.

105.2 Запишіть прислів'я, підкресліть іменники, поставте до них питання, укажіть назви істот і неістот.

Власні й загальні іменники. Велика буква у власних іменниках

106.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Місяць бачив — не побачив,
а Сонце вкрато — і не сказало.

106.2 Знайдіть і назвіть слова,
що пишуться з великої букви.
Обґрунтуйте свою думку.

Загальні іменники — це назви, що даються багатьом предметам. **Загальні іменники** пишуться з **малої букви**.

Наприклад: місто, село, театр.

Прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів — **це власні іменники**. **Власні іменники** пишуться з **великої букви**.

Наприклад: Шевченко, Київ, Дніпро, Карпати.

107.1 Прочитайте текст. Визначте головну думку.

УКРАЇНА

Україна — це велика незалежна держава в Європі.

Своїми розмірами Україна більша за такі держави, як Англія, Австрія, Бельгія, Голландія, Данія, Португалія і Швейцарія, разом узяті.

За чисельністю населення вона посідає п'яте місце в

Європі після Німеччини, Італії, Великобританії, Франції.

В Україні є гори Карпати, є й моря — Чорне та Азовське.

Київ — столиця України. Він розташований на берегах найбільшої в Україні річки — Дніпра. Це одне з найдавніших і найкрасивіших міст Європи.

Україна — твій рідний край, твоя земля, де ти народився і зростаєш (Із журналу).

107.2 Випишіть із тексту власні назви, поясніть їх написання.

108.1 Перекладіть українською мовою й запишіть, оберіть із дужок потрібну літеру.

Fiecare (P,p)opor își are limba sa. Noi avem limba noastră. E limba în care vorbesc părinții, surorile, frații. E limba în care au vorbit (Ș,ș)tefan cel (M,m)are, (M,m)ihai (E,e)minescu, (I,i)on (C,c)reangă. E limba în care au vorbit (S,s)trămoșii noștri. De aceea trebuie s-o păstrăm ca pe o (A,a)vere de preț. Să nu ne fie rușine s-o vorbim frumos. Să-i corectăm pe cei ce o vorbesc stîlcit.

109.1 Прочитайте слова. Доберіть із довідки загальну назву для кожної групи власних назв і запишіть.

Київ, Одеса, Харків, Полтава, Вилкове, Львів — ...

Антон, Матвій, Ольга, Андрій, Кирило, Марія, Пилип — ...

Сергіївна, Якович, Василівна, Іванович, Іллівна — ...

Шевченко, Підгірянка, Франко, Приймаченко — ...

Васька, Чорнушка, Лялька, Сніжок, Зірка, Дружок — ...

Довідка. Клички тварин, по батькові, прізвища, імена, міста.

110.1 Прочитайте слова. Розкрийте дужки й запишіть слова у дві колонки: у першу — власні назви, у другу — загальні назви.

(Р,р)іка, (К,к)арпати, (М,м)істо, (Д,д)ніпро, (В,в)улиця, (Р,р)ені, (Х,х)рещатик, (Г,г)ори, (П,п)різвище, (Ш,ш)евченко, (М,м)оре, (В,в)еселка, (І,і)змаїл, (С,с)ело, Калинівка, кіт, Пушок.

110.2 Складіть речення із виділеними словами.

Хвилинка-цікавинка

Дніпро утворює на території України подобу великого лука, зверненого на схід, що вдвічі збільшує шлях Дніпром із Центральної України до Чорного моря: відстань від Києва до гирла Дніпра по прямій лінії — 450 км, річкою — 950 км.

111.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

Красиві наші (М,м)іста. Славетні (Л,л)ьвів, (Х,х)арків, (О,о)деса. На (Б,б)ерегах (Д,д)ніпра розкинулись такі (М,м)іста: (К,к)иїв, (Д,д)ніпро, (З,з)апоріжжя, (Ч,ч)еркаси, (К,к)анів. І все хочеться побачити, скрізь побувати.

111.2 Спишіть текст, розкрийте дужки.

РУХ ПЛАНЕТ

Мчать круг Сонця всі планети,

Наче швидкісні ракети.

Стрімголов несуться світом

По своїх стежках-орбітах.

Хто летить до Сонця ближче,

Оббігає коло швидше!

А хто далі — навпаки,
Дуже довгі там шляхи!
Повний оберт — це наш рік,
Від Землі береться лік.
Рух планет довкіл осі
Звуть добою здавна всі.
У Юпітера доба —
Найкоротша, от дива!
А в Меркурія — нівроку!
Наче посмішка широка!

Наталя Прокопенко

1. ● Що мчить круг Сонця?
 - Із чим авторка порівнює планети?
 - Що утворює повний оберт?
 - Звідки береться лік?
 - Як називають рух планет?
 - У якої планети найкоротша доба?

2. Прочитайте слова. Виберіть серед них назви планет, що є у вірші. Назвіть слова, які не є назвами планет.

Земля, Венера, Сонце, Юпітер, Марс, Місяць, Меркурій, Плутон.

3. Прочитайте й спишіть речення. Зверніть увагу на те, що в одному реченні слово *сонце* написано з великої, а в іншому — із малої. Зробіть висновок.

Хто летить до *Сонця* ближче, оббігає коло швидше!
Голівки соняшників повертаються до *сонця*.

112.1 Прочитайте вірш. Вставте пропущені слова.

Дітям пам'ятати слід, що іменник має рід.

Чоловічий — значить «...»: учень, хвіст, рюкзак, пінгвін.

А жіночий ... — «вона»: учениця, ластівка, весна.

Є й середній рід «...»: вухо, яблуко, вікно.

112.2 Якого роду можуть бути іменники? За допомогою яких слів можна визначити чоловічий, жіночий, середній рід іменника?

Іменники мають рід:
чоловічий, жіночий і середній.

Іменники, до яких можна додати слова
мій, він, — чоловічого роду:

учень, Тарас, підручник.

Іменники, до яких можна додати слова
моя, вона, — жіночого роду:

учениця, Марійка, криниця.

Іменники, до яких можна додати слова
моє, воно, — середнього роду:

дівча, небо, колосся.

113.1 Прочитайте текст. Визначте головну думку.

КАРТИНИ НАМАЛЬОВАНІ БЕЗ РУК!

Федір Романов із Чернігівщини створює унікальні полотна. Його роботи потрапили на *виставку в столицю*. На ній були представлені роботи й інших художників із фізичними вадами.

Робоче *місце* і свій *кабінет* Федір Романов влаштував у *коридорі*. Полотно вже на мольберті, фарби на столі. Як і пензлі, *майстер* їх бере зубами. Так малює картини вже десять років.

Усього навчався сам. Проблеми з ногами й руками має з *народження*. А скаржитися не звик (Із журналу).

113.2 Випишіть виділені іменники, визначте рід.

114.1 Усно перекладіть текст українською мовою. Випишіть іменники, визначте рід.

FLORILE

Dimineața a încărcat carul cu flori și a pornit la drum. A pus viorele și toporași în poiana pădurii. Pe imaș a lăsat flori galbene și părădie. A adus atâtea flori, că de la o vreme totul înflorea (După Gheorghe Bogasieru).

114.2 Складіть словосполучення з кількома виписаними іменниками.

115.1 Розподіліть іменники в три колонки за родами.

Іван, учениця, учень, Леся, дитя, Україна, чемпіонка, учитель, хлоп'я, спорт, результат, змагання, конкурс, Марійка, Одеса, українець, знання, дитя.

Хвилинка-цікавинка

Назви всіх дитинчат тварин в українській мові відносяться до середнього роду.

116.1 Прочитайте речення про найвідоміших українців у світі. Спишіть перше і друге речення, підкресліть іменники, укажіть рід.

1. Знаменитий український борець Іван Піддубний *народився* в сім'ї запорізьких козаків у селі біля Полтави. 2. Українська каратистка з Одеси Анжеліка Терлюга *поборола* китаянку й *здобула* золото. 3. Український фехтувальник на візках Антон Дацко *є* майстром спорту України. 4. Відомий спортсмен зі стрибків із жердиною Сергій Бубка *встановив* світовий рекорд. 5. Українська плавчиня Яна Клочкова *визнана* кращою плавчихою світу. 6. У 2007 році Ганна Безсонова *стала* абсолютною чемпіонкою світу з художньої гімнастики. 7. Єлизавета Мерешко — *українська* плавчиня, яка *користується* інвалідним візком, *стала* чемпіонкою та призеркою Літніх Паралімпійських ігор (За матеріалами інтернету).

116.2 Про яких відомих українців знаєте ви? Розкажіть про них.

116.3 Розберіть за будовою виділені слова.

117.1 Доберіть до іменників чоловічого роду іменники жіночого роду. Позначте суфікси в утворених словах.

Учитель, спортсмен, українець, актор, плавець, директор, продавець, лікар, художник, поет.

Змінювання іменників за числами

118.1 Прочитайте вірш. Назвіть пропущені слова.

Одна на світі Батьківщина,
І матір теж одна-єдина,
Над нами сонечко ...,
Проміння шле нам золоте.
Земля одна, планет — ...,
На небі — тисячі зірок.

Л. Лужецька

118.2 Випишіть іменник, що вказує на багато предметів, утворіть від нього слово, що вказує на один предмет.

Іменники змінюються за числами: **однина** і **множина**.

Іменники, що означають один предмет, уживаються в однині: **людина, зошит**.

Іменники, що означають два і більше предметів, уживаються в множині: **люди, зошити**.

119.1 Утворіть від поданих іменників, що вживаються в однині, слова, що вживаються в множині. З двома (за вибором) складіть речення.

Українка, молдованин, патріот, учениця, батько, мати, слово, дитина.

120.1 Прочитайте текст. Визначте головну думку.

БУКВИ ІОНА КРЯНГЕ

Дуже смачними були *букви* Іона Крянге. Тому його *учні* із великим задоволенням виходили *до дошки*. Крянге був дуже бідним, але щодня випікав для своїх учнів смачні солодкі *букви*.

— Дідусю, я теж з'їв би таку букву.

— Пошукай у каса маре. Здається, там залишився бублик від Іона Крянге.

Довго шукав Гугуце той бублик, але так і не знайшов.

— Що, Гугуце знайшов бублик Крянге?

— Дідусю, ви пожартували, так? Немає там ніякого бублика Крянге.

Дідусь узяв *хлопчика* за руку, повів його у каса маре та показав *книжку*:

— Ось тут, Гугуце, всі бублики Іона Крянге (За С. Вангелі).

120.2 Випишіть виділені іменники. До іменників, що в однині, доберіть у множині, а до тих, що в множині, — в однині.

121.1 Перекладіть текст українською мовою й запишіть.

STEJARUL LUI ȘTEFAN CEL MARE

Ștefan cel Mare îndrăgise plaiurile Moldovei încă din copilărie. Îi plăcea să se joace cu copiii răzeșilor. Toți îi spuneau Ștefănuță, și era bucuria lor când venea prin părțile Borzeștilor. În aruncarea săgeților către ulii nu-l întrecea nimeni.

Lui Ștefan îi plăceau mult împrejurimile Borzeștilor, unde se afla un stejar uriaș (E. Camilar).

121.2 Підкресліть іменники, визначте рід і число.

122.1 Спишіть слова. Підкресліть у кожному рядку «зайве» слово, визначте число і рід.

1. Учитель, письменник, учні, учениця.
2. Дівчина, хлопець, книжка, діти.
3. Люди, зірки, слова, буква.

Хвилинка-цікавинка

Українська мова посідає третє місце серед найкрасивіших мов у світі. На мовних конкурсах в Італії та Франції її визнали другою за мелодійністю мовою світу.

123.1 Прочитайте текст. Що ви дізналися про молдовського поета Міхая Емінеску?

МІХАЙ ЕМІНЕСКУ І ПРИРОДА

Міхай Емінеску дуже любив природу. Часто ходив у ліс, у поле, *годинами* спостерігав за нічним небом, милувався міриадами *зірок*. Усі ці прекрасні картини назавжди залишилися в його душі. Коли Міхай став видатним молдовським поетом, то не раз згадував про красу рідного краю у своїх *віршах* (С. Вангелі).

123.2 Спишіть текст. Підкресліть іменники, визначте рід і число. До виділених слів, що стоять у множині, доберіть в однині.

ЛЕСИНА ПІСНЯ

(ПОВІСТЬ-КАЗКА ПРО ДИТИНСТВО
ТА ЮНІСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)
(ФРАГМЕНТ)

Із давніх-давен мешкали собі *на землі* українській Вишиванки та *Колядки*, Казки та *Загадки*, Крашанки

та *Легенди*, *Щедрівки* та всі ті, хто в серці народу живе. А за старших були в них *Слово* та *Пісня*.

А тільки одного разу дізналася *Пісня* про таємницю таємну. До пори до часу нікому про це не говорила. А таємниця була така, що народиться в Україні людина розумна та сміливіша з найсміливіших. Найбільшим багатством на світі вона вважатиме *Пісню* та *Слово*. Товаришуватиме з *Вишиванками* та *Колядками*, *Казками* та *Загадками*, *Крашанками* та *Легендами*, *Щедрівками* та всіма тими, хто в *серці* народу живе. І буде то дівчинка.

Аж от оселилося собі в *краї* Волинським *подружжя* молоде. І не в *селі* оселилося, і не в місті. А так, у містечку під назвою *Звягель*. Це вже потім містечко виросте в місто. Й *ім'я* нове візьме — *Новоград-Волинський*.

От народився в них *хлопчик* Михайлик. Півтора року минуло — народилася донечка. Сталося це 25 лютого 1871 року.

— *Пташенятко* наше, — радіють *батьки*, — як тебе назвати?

І сміються самі до себе:

— Вигадали ж таке — у немовляти ім'я питати.

Раптом *голос* ніжний долинув:

— А вона сама вирішить, ваша пташка. Ви тільки допоможіть.

Здогадалися *батьки*, що то *Пісня* їм пораду дає.

Нарізали ножицями *квиточків* паперових. За стіл сіли:

— Напишемо імена дівочі, які тільки знаємо.

Поклали ті *квиточки* на тарілку велику. Та до колиски підійшли:

— Ану, дитино, вибирай!

А *немовля* — пальчиками у тарілку. Зрадів Петро Антонович:

— Дивись, Олю, папірець у руці. Читай, що там.

— Лариса! — вигукнула щаслива мати.

— Наша пташка обрала собі ім'я крилате. Бо Лариса в перекладі з грецької означає «чайка», — зрадів *батько*.

— А хто в Лариси буде за хрещених батьків? — питає бабуся Лизавета Іванівна.

— От ви, мамо, і будете, — каже Ольга Петрівна.

— А батьком хрещеним нехай буде запрошений генерал, — запропонував Петро Антонович.

Погоджуються жінки:

— Він — поважна людина, шляхетна.

— Добре підходить до поважної матері хрещеної.

Невдовзі Ларису охрестили.

Свген Білоусов

1. • Хто з давніх-давен мешкав на землі українській?

• Хто в них був за старших?

- Про яку таємницю дізналася Пісня?
- Де оселилося молоде подружжя?
- У яке місто виросло містечко?
- Хто спочатку народився в подружжя?
- Коли народилася дівчинка?
- Про що задумалися батьки?
- Хто підказав батькам, як вибрати ім'я дівчинці?
- Яке ім'я вибрало немовля?
- Що означає ім'я Лариса?

● Як ви вважаєте, чому слова *Вишиванки*, *Колядки*, *Казки*, *Загадки*, *Крашанки*, *Легенди*, *Щедрівки* в тексті пишуться з великої букви?

2. Прочитайте текст в особах.

3. Перевірте себе, чи уважно ви читали текст. Доповніть речення пропущеними словами.

А тільки одного разу дізналася ... про ... таємну. До пори до часу ... про це не говорила. А ... була така, що народиться в ... людина ... та ... з найсміливіших. Найбільшим багатством на світі вона вважатиме ... та Товаришуватиме з ... та Колядками, ... та Загадками, ... та Легендами, ... та всіма тими, хто в ... народу живе. І буде то... .

4. Випишіть із тексту виділені слова, визначте їх рід та число.

5. Знайдіть у творі й запишіть спільнокореневі слова, позначте корінь.

Практичне ознайомлення з відмінками іменника

124.1 Прочитайте вірш.

ВІДМІНКИ

Сім відмінків в нашій мові —
Всі веселі, гонорові.
Називний: «Хто? Що?» — питає.
Родовий когось шукає і не зна:
Кого? Чого? Тож підтримаймо його.
А давальний — щирий дуже.
Каже він: «Мій любий друже,
Ти скажи, кому? Чому?
Я навчатиму всьому!»
Ось знахідний загубився,
Але ж він не розгубився:
«Кого? Що?» — пита у всіх —
І в дорослих, і в малих.
Ким і чим? — орудний знає,
Він усім допомагає,
А на кому? і на чому? —
Лиш місцевому відомо.
Кличний — справді особливий,
Він питань не задає,
Та звернутись допоможе
І покликати всіх зможе:
«Друже, брате, де ви є?»
Сім відмінків в нашій мові —
Всі веселі, гонорові
Тож, будь ласка, не лінуйтеся,
Вміло ними користуйтеся!

Галина Слідзьона

124.2 Які відмінки є в українській мові? Скільки їх? Який відмінок відрізняється від інших?

Іменники мають сім відмінків: *називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний*. Шість із них відповідають на певні питання. Сьомий, кличний відмінок, на питання не відповідає. Його використовують у звертаннях. Форма називного відмінка однини є початковою формою іменника. Зміну іменників за відмінками називають відмінюванням або змінюванням за відмінками.

125.1 Розгляньте таблицю. Запам'ятайте назви відмінків та їхні скорочені позначення. Вивчіть питання, на які відповідають відмінки іменників.

Назви відмінків	Скорочене позначення відмінків	Питання відмінків	Приклади відмінювання іменників	
			однина	множина
Називний	Н.	хто? що?	<i>учень, свято</i>	<i>учні, свята</i>
Родовий	Р.	кого? чого?	<i>учня, свята</i>	<i>учнів, свят</i>
Давальний	Д.	кому? чому?	<i>учню, святу</i>	<i>учням, святam</i>
Знахідний	Зн.	кого? що?	<i>учня, свято</i>	<i>учнів, свята</i>
Орудний	Ор.	ким? чим?	<i>учнем, святom</i>	<i>учнями, святami</i>
Місцевий	М.	на кому? на чому?	<i>на учневі, на святі</i>	<i>на учнях, на святax</i>
Кличний	Кл.		<i>учню, свято</i>	<i>учні, свята</i>

125.2 Провідмініяйте слова *людина, мова, скористайтеся* таблицею.

126.1 Прочитайте народні прикмети про свята.

1. Сильні роси на Іванів день — до хорошого врожаю. 2. Після Миколи пшениця вкриє поле. 3. Яка погода на Благовіщення, така й на Великдень буде. 4. Сильні морози — усі свята будуть холодними. 5. Який перший день грудня, така й зима. 6. На Покрову віє вітер із півдня — буде тепла зима.

126.2 Спишіть перше й друге речення, підкресліть іменники, визначте їх відмінок.

127.1 Перекладіть текст українською мовою. Визначте відмінки іменників.

Numai la o săptămînă după Crăciun, s-a înstăpînit iarna peste lume, pînă la marginile zării. Cojoc gros ca în anul acesta, spun bătrînii, n-a mai avut dumneaei de ani de zile.

Ulițele satului nu mai semănau a ulițe. Erau parcă niște fîșii late de cîmpie, acoperite de covorul alb și des.

128.1 Прочитайте текст. Випишіть виділені іменники, визначте їх відмінок, рід і число.

ДОБРИЙ СВЯТИЙ МИКОЛАЙ

Українцям відомі два Миколи: весняний, або Теплий, — 22 травня, і зимовий — 19 грудня. *Із-поміж усіх людей найбільше любить дітей. У свій день народжен-*

ня, який святкується 19 грудня, не отримує подарунків, а, навпаки, — роздає *малятам*. Іноді сам таємно приносить уночі, щоб ніхто не бачив. Часом навіває батькам таку думку, що треба зробити *дитині подарунок*.

Миколай чує *прохання* дітей весь рік і завжди намагається допомогти. Особливо любить він, якщо хтось просить не за себе, а за іншого. Із такими дітьми Святий Миколай буде все життя поруч, навіть коли вони стануть дорослими (Із довідника).

128.2 Розкажіть про своє улюблене свято.

Навпакі — *ínvers*.

Навіває — *le insúflă*.

Пóруч — *alături*.

Хвилинка-цікавинка

Новий рік — одне з найдавніших і найпопулярніших календарних свят. Це, мабуть, єдина подія, яку протягом століть щорічно святкують у всіх країнах і на всіх континентах.

В Україні традиція новорічного святкування має особливу й тривалу історію: наші прадіди в різний час святкували Новий рік і в березні, й у вересні, і в січні.

129.1 Прочитайте й запишіть словосполучення, розкрийте дужки.

Зустрічаємо (гості), страви на (стіл), дарунки в (торбинка), вітає (діти), прийшло в (Україна), у вигляді (зірка), здоров'я для (родина).

129.2 Визначте рід, число, відмінок іменників. Складіть речення з одним словосполученням.

Спостереження за змінюванням іменників за відмінками. Форми слова

130.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Який рік триває один день?

130.2 Зі словосполученням-відгадкою складіть речення. Підкресліть іменники, визначте відмінок.

131.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок.

Новий рік у молдован, як і в українців, — це найпопулярніше і найбільше *свято*. За традицією, відзначається в ніч з тридцять першого грудня на перше січня в колі сім'ї. Уранці після зустрічі Нового року від хати до хати ходять посівальники й вітають господарів *зі святом*.

А також *до свята* й після нього відбуваються барвисті народні гуляння.

131.2 Що ви знаєте про святкування Нового року? Розкажіть, як відзначають це свято у вашій родині.

131.3 Випишіть виділені слова й розберіть їх за будовою. Укажіть, що в них змінилося. Знайдіть у тексті подібні слова й запишіть їх, виділіть закінчення.

Посівальники (посівальниці) — semănători.

Закінчення, як і прийменники, служать для зв'язку слів у реченні. За допомогою закінчень утворюються різні форми того самого слова:

стіл, стола, столу, столом, на столі.

Зміна закінчень іменників називається змінюванням за відмінками або відмінюванням.

132.1 Прочитайте вірш. Чи знаєте ви, що таке колядки? На яке свято їх співають?

Я маленька колядничка,
В мене теплі (рукавичка),
В мене комір, плащ, спідниця —
Не боюся (сніговиця)!
Я малий колядничок,
Знаю гарні (колядка) —
Маю (шапка), кожушок
І новенькі (чобіток).

Роман Завадович

132.2 Спишіть вірш. Поставте іменники, що в дужках, у потрібній формі. Визначте їх відмінок і число.

133.1 Прочитайте слова. Знайдіть у кожному рядку зайве слово й запишіть його. Поясніть свою думку.

1. День, дня, денний, днем, днями.
2. Шапка, шапочка, шапкою, у шапці, шапку.
3. Колядка, колядки, колядниця, колядкою, колядками.

4. Подарунок, подарунка, подарунками, на подарунках, подаруночок.

133.2 Розберіть виписані слова за будовою.

Хвилинка-веселинка

ЧЕМНА ДИТИНА

Тітка почастивала Василька солодким пиріжком.

— Синку, що треба сказати, коли тобі щось дають? — питає Василькова мати.

— Дайте ще, — не задумуючись, відповів хлопчина.

134.1 Складіть і запишіть речення з поданих слів. Поставте іменники, де треба, у потрібній формі.

1. Вірять, чудеса, діти, у. 2. Різдво, страва, готують, на, дванадцять. 3. Миколай, і, діти, добрих, Святий, приходить, до, ввічливих.

134.2 Змініть слово *страва* за відмінками.

Спостереження за влучним уживанням іменників-синонімів, іменників-антонімів

135.1 Прочитайте й відгадайте загадку.

Ходить колом *стук* та *дзень*,
Переводить *ніч* і *день*.

135.2 Як називаються виділені слова?

Синоніми — це слова, що мають **близьке лексичне значення, але різне звучання**. Наприклад: *достаток* — *багатство*, *звичай* — *обряд*.

Антоніми — слова, **протилежні за значенням**. Наприклад: *хоробрість* — *боягузтво*.

136.1 Спишіть слова. Доберіть до першого ряду синоніми, а до другого — антоніми.

Свято, звичаї, страва, диво, побажання.
Вечеря, сонце, достаток, друг, підлога.

136.2 Складіть речення з одним із дібраних синонімів.

137.1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок. Знайдіть у тексті синоніми й запишіть їх.

Святий або Щедрий вечір святкують 6 січня перед Різдвам. Із появою першої зірки на небі вся родина

збирається за вечерею. На стіл кладуть дванадцять пісних страв. Серед них обов'язковими є кутя, узвар, вареники й випічка. Вареники на Святвечір є символом достатку, багатства. У цей деньносять вечерю. Хрещеники приходять до хрещених і приносять дарунки. Гостей чекають із нетерпінням. Пригощають їх варениками та обдаровують калачами, печивом та грошима (Із довідника).

137.2 Випишіть виділені слова й доберіть до них антоніми. Розберіть за будовою слова *приходять* та *обдаровують*.

138.1 Перекладіть українською мовою. До виділених іменників доберіть антоніми.

Era o căldură înăbușitoare.

Sănduț a ieșit din casă și s-a pornit la prietenul său.

139.1 Яке свято найбільше шанують у вашій родині? Розкажіть про це. Використайте у своїй розповіді синоніми й антоніми.

140.1 Прочитайте текст. Визначте головну думку.

СВЯТО «МЕРЦИШОР»

«Мерцишор» — одне з найколеритніших і найкрасивіших молдовських свят. У цей день вулиці великих і малих міст перетворюються на величезні імпровізовані ярмарки. На них з усієї країни представляють дійсно

унікальні й живописні багатства народної творчості. Усе населення Молдови — і діти, і дорослі — стурбоване вибором для своїх близьких найкращого «мерцишора». *Прикраса, сплетена червоно-білими нитками, — символ приходу весни й початку нового життя.*

Учені стверджують, що червоно-білі нитки «мерцишору» символізують 365 днів року. Колись у багатьох народів Новий рік починався 1 березня (Із журналу).

140.2 Знайдіть у тексті синоніми та антоніми й запишіть їх.

140.3 Спишіть виділене речення, підкресліть іменники, визначте їх рід, число і відмінок.

СВЯТВЕЧІР

Тиша в хаті, свічечка горить,
Вся родина за столом сидить.
На покуті — дідух з колосків,
Що зібрали наприкінці жнив.
На столі — 12 страв пісних,
І кутя — найголовніша з них.
Ось і перша зірочка зійшла...
І сім'я вечерять почала,
Помолившись і згадавши всіх,
Тих, кого нема серед живих...
На Святвечір дома вся сім'я,
А оселя чиста, аж сія!
Ждуть Різдва дорослі і малі,
Щоб приніс Ісусик мир землі!

Хто це стукає в оселю?
Це — колядники веселі!
Із яскравою зізвдою,
Із гучною колядою!
З Новим роком всіх вітають!
Господарів величають!
Зичать добрих урожаїв,
І здоров'я всім бажають!
І достатку у родині,
Миру, щастя Україні!
Ти колядників стрічай,
Їм гостинців в торбу дай!
Хай святе Різдво вітають,
Веселяться та співають!

Тетяна Строчак

Кутя — grîu fiért.

Дідух — snop din spíce de grîu.

Зичать — dorésc.

1. ● Чому вся родина зібралась за столом?

● Що знаходиться на покуті?

- Яка страва на святковому столі є найголовнішою?
- Чого ждуть і дорослі, і малі?
- Хто стукає в оселю?
- Що роблять колядники?
- Що треба дати колядникам і навіщо?

2. З'єднайте частини народних прикмет і прочитайте.

<i>У Святвечір не можна йти далеко від будинку —</i>	<i>буде дощове і холодне літо.</i>
<i>Дідух до хати —</i>	<i>можна скупитися.</i>
<i>У цей день не</i>	<i>першою повинен покуштувати господар будинку.</i>
<i>Царицю Святвечора — кутю —</i>	<i>весь рік блукати будеш.</i>
<i>Якщо у Святвечір мете заметіль і дме сильний вітер —</i>	<i>біда із хати.</i>

3. Випишіть із тексту синоніми й антоніми.

4. Запишіть виділені іменники. Визначте рід, число і відмінок.

ПЕРЕВІРМО СВОЇ ЗНАННЯ

Іменник

1. Іменник означає

- А ознаку предмета
- Б назву предмета
- В дію предмета

2. Укажіть рядок іменників, що відповідають на питання хто?

- А метелик, ведмідь, заєць
- Б снігур, сніг, сніговик
- В дерево, рослина, риба

3. Укажіть рядок іменників чоловічого роду.

- А любов, холод, боротьба
- Б Батьківщина, Україна, любов
- В смуток, розум, батько

4. Укажіть рядок іменників, що вживаються тільки в множині.

- А око, свята, вікно
- Б двері, ножиці, канікули
- В листя, зброя, чоботи

5. Укажіть рядок іменників, що стоять у родовому відмінку однини.

- А морем, у книжці, вода
- Б піснею, батьком, райдуги
- В весни, радості, морозу

6. Спишіть речення, поставте слова, що в дужках, у правильній формі. Визначте рід, число й відмінки іменників.

Бабуся пригостила онука гарячим (чай), запашним (мед) і свіжим (калач).

ЗМІСТ

Розділ 1. Повторення

§ 1. Повторення, поглиблення та розширення знань із мови	6
Урок 1	6
<i>Урок читання. У рідному краї</i>	8
Урок 2	10
<i>Урок читання. Казка про мову</i>	13
Урок 3	16
Урок 4	19
<i>Урок читання. Український прапор (переказ)</i>	22
<i>Перевірмо свої знання. Повторення, поглиблення та розширення знань із мови</i>	25

Розділ 2. Будова слова

§ 2. Засвоєння термінів: основа слова, закінчення, корінь, префікс, суфікс, споріднені слова	26
<i>Урок читання. Калина</i>	28
§ 3. Основа слова і закінчення	31
§ 4. Частини основи: корінь, префікс, суфікс	34
<i>Урок читання. Український віночок</i>	36
§ 5. Корінь. Спільнокореневі (споріднені) слова. Чергування голосних [o], [e] з [i] у корені слова	38
§ 6. Корінь. Спільнокореневі (споріднені) слова. Чергування приголосних [г], [к], [х] → [ж], [ч], [ш] → [з´], [ц´], [с´] у корені слова	41
§ 7. Розповідь за серією малюнків	44
<i>Урок читання. Братова вишня</i>	45

§ 8. Префікс. Словотворча роль префіксів. Творення слів з найуживанішими префіксами	49
§ 9. Префікс. Правопис префіксів роз-, без-, з- (с-)	52
§ 10. Префікс. Апостроф після префіксів перед я, ю, е, ї	55
§ 11. Вибіркове переказування тексту	57
<i>Урок читання.</i> Троянда і шипшина(легенда)	59
§ 12. Спостереження за роллю суфіксів на прикладі спільнокореневих слів, які належать до тієї ж частини мови. Творення слів з найуживанішими суфіксами	62
§ 13. Спостереження за збігом однакових приголосних на межі кореня і суфікса. Поділ таких слів для переносу	65
<i>Урок читання.</i> Веселка	68
<i>Перевірмо свої знання.</i> Будова слова	71

Розділ 3. Частини мови

§ 14. Частини мови. Загальне поняття	72
<i>Урок читання.</i> Хто зберіг любов до краю	75
§ 15. Іменник. Загальне поняття	76
<i>Урок читання.</i> Наша хата	78
§ 16. Іменники, що означають назви істот (хто?), та іменники, що означають назви неістот (що?)	80
§ 17. Власні й загальні іменники. Велика буква у власних іменниках	83
<i>Урок читання.</i> Рух планет	85
§ 18. Рід іменників	87
§ 19. Змінювання іменників за числами	90

<i>Урок читання. Лесина пісня (повість-казка про дитинство та юність Лесі Українки) (фрагмент).....</i>	92
§ 20. Практичне ознайомлення з відмінками іменника	96
§ 21. Спостереження за змінюванням іменників за відмінками. Форми слова.....	100
§ 22. Спостереження за влучним уживанням Іменників-синонімів, іменників-антонімів	103
<i>Урок читання. Святвечір.....</i>	105
<i>Перевірмо свої знання. Іменник</i>	108

Навчальне видання
СВІНТКОВСЬКА Світлана Андріївна
ВЕРГОТІ Лідія Танасіївна
ТКАЧЕНКО Світлана Іванівна
ШИНКАРЕНКО Тетяна Анатоліївна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ **Частина 1, з аудіосупроводом**

Підручник для 3 класу з навчанням молдовською мовою закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах, з аудіосупроводом)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Дизайн та комп'ютерна верстка *Сергій Бакуров*

Формат 70х90 1/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 8,19
Наклад 354 примірників. Зам. № 20-166.

ТОВ «Творче об'єднання «Соняшник»
Адреса видавництва: 61115, м. Харків, а/с 3182
vydavnytstvo@sunbook.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 5180 від 11.08.2016 р.

Видруковано на ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4.
Тел./Факс (0456) 39-17-40
E-mail: bc-book@ukr.net; сайт: <http://www.bc-book.com.ua>
Свідоцтво серія ДК № 5454 від 14.08.2017 р.